

UiO : **Det juridiske fakultet**

Lovvalg i mellommannsforhold

Kandidatnummer: 518

Leveringsfrist: 25.11.2014

Antall ord: 15654

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Emnets problemstilling	1
1.2	Presisering og avgrensninger	1
1.3	Rettskildebilde	2
1.4	Fremgangsmåte	3
2	LOVVALGSMETODE	3
2.1	Introduksjon til lovvalgsspørsmålet	3
2.2	Norsk lovvalgsmetode på formuerettens område.....	4
2.2.1	Lovfestede lovvalgsregler.....	4
2.2.2	Tradisjonell ulovfestet lovvalgsmetode: Irma-Mignon-formelen	5
2.2.3	Ulovfestet lovvalgsmetode i dag: Objektive lovvalgsregler og betydning av EU-internasjonal privatrett	6
2.2.4	Generelle lovvalgsregler: Kvalifikasjon og tilknytningsfaktorer	8
2.3	Partsautonomi som tilknytningsfaktor	9
3	LOVVALG FOR FORHOLDET MELLOM HOVEDMANNEN OG MELLOMMANNEN (DET INDRE FORHOLD)	14
3.1	Kvalifikasjon av rettsforholdet.....	15
3.2	Lovvalg for hovedmannens og mellommannens kontraktsforhold.....	15
3.2.1	Partsautonomi	16
3.2.2	Internasjonalt preseptoriske regler.....	17
3.2.3	Alternative lovvalgsregler	19
4	LOVVALG FOR FORHOLDET MELLOM HOVEDMANNEN OG TREDJEMANN (DET YTRE FORHOLD)	24
4.1	Lovvalg for det ytre forhold.....	24
4.1.1	Lovvalg for det ytre forhold i EU-internasjonal privatrett	25
4.1.2	Lovvalg for det ytre forhold i norsk rettslitteratur.....	26
4.1.3	Lovvalg for det ytre forhold i fremmed rett	27
4.1.4	Konklusjon og forslag til løsning i norsk rett.....	29
5	LOVVALG FOR FORHOLDET MELLOM MELLOMMANNEN OG TREDJEMANN	31
5.1	Kvalifikasjon av rettsforholdet.....	31
5.2	Lovvalg for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann	33

5.2.1	Skadestedets rett	33
5.2.2	Unntak for nærmeste tilknytning.....	35
5.2.3	Spesielt om erstatningskrav som springer ut av straffbare forhold	35
5.2.4	Partsautonomi	36
6	KILDEHENVISNINGER	38

1 Innledning

1.1 Emnets problemstilling

Avhandlingens målsetning er å svare på hvordan lovvalgsspørsmålene som oppstår i mellommannsforhold løses etter norsk rett. Mellommannsforhold karakteriseres av tre-parts-konstellasjonen som består av hovedmannen (f.eks. fullmaktsgiver eller agenturgiver), mellommannen (f.eks. fullmektig eller handelsagent) og tredjemann (motparten).¹ Her er egentlig snakk om tre underliggende og til dels uavhengige rettsforhold, nemlig forholdet mellom hovedmannen og mellommannen (det indre forhold), forholdet mellom hovedmannen og tredjemann (det ytre forhold), og forholdet mellom mellommannen og tredjemann.²

Spørsmål om lovvalg blir aktuelt når et forhold har en internasjonal karakter. At et forhold har en internasjonal karakter betyr at den har tilknytning til utlandet. Tilknytningen kan være i form av hendelser som har inntruffet eller var ment å inntreffe i et annet land eller det kan være at en eller flere parter har bosted eller kontor i utlandet. F.eks. kan det dreie seg om en sak der hovedmannen har hovedkontor i Norge og agenten har hovedkontor i Italia eller der begge parter har kontor i Norge og avtalen skal eller skulle oppfylles i utlandet. Et forhold anses ikke å ha en internasjonal karakter dersom den eneste tilknytningen til utlandet er at partene har foretatt en lovvalgsavtale som peker ut utlandsk rett eller en vernetingsavtale om vernetting i utlandet.³ Ettersom det i mellommannsforhold er snakk om tre separerte rettsforhold, må lovvalget også løses separert for hvert av forholdene.⁴ Avhandlingen omhandler dermed tre hovedproblemstillinger: (i) Lovvalg i forholdet mellom hovedmannen og mellommannen, (ii) Lovvalg i forholdet mellom hovedmannen og tredjemann, (iii) Lovvalg i forholdet mellom mellommannen og tredjemann.

Svaret på overnevnte problemstillinger finner vi i den internasjonale privatretten, som er den del av hver lands rett som angir regler om lovvalg, vernetting, og annerkjennelse av utenlandske domsavgjørelser på privatrettens område.⁵ I denne avhandlingen skal hovedproblemstillingene besvares etter norsk internasjonal privatrett.

1.2 Presisering og avgrensninger

I avhandlingen forutsettes det at mellommannen opptrer i *fremmed regning*. Forhold der mellommannen opptrer i *eget navn*, f.eks. mellommannen er kommisjonær eller fondsmegler byr ikke på samme type spørsmål som de forhold der mellommannen opptrer i *fremmed navn*,⁶ ettersom kommisjonæren og fondsmeglere blir part i forholdet med tredjemann.⁷

¹ Woxholth (2009) s. 237.

² *ibid.* s. 238.

³ Cordero Moss (2013) s. 203.

⁴ Konow (2006) s. 361.

⁵ Cordero Moss (2013) s. 20.

⁶ Jfr. lov om verdipapirhandel av 29. juni 2007 nr. 75 § 12-1.

Videre avgrensar avhandlingen i utgangspunktet mot lovvalg for selskapsrepresentasjon.

1.3 Rettskildebilde

Det norske internasjonalformuerettslige rettskildebilde er dikotomisk når det gjelder lovvalg. På en side er det snakk om et fattig nasjonalt rettskildebilde der de få lovfestede lovvalgsreglene som eksisterer er spredt ut over flere lover og der det foreligger sparsomt med rettspraksis. På den andre siden er det samtidig snakk om et rikt rettskildebilde ettersom den norske lovvalgsmetoden vektlegger hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett,⁸ hvilket betyr at EU-rettslige kilder også får betydning for lovvalg etter norsk rett selv om disse i utgangspunktet ikke er bindende for Norge.⁹ Dermed må rettsanvenderen være komfortabel med tolkning av EU-internasjonaltprivatrettslige kilder for effektivt å kunne ta stilling til lovvalgsspørsmålene for formuerettslige forhold etter norsk rett.

Når det gjelder norske lovfestede lovvalgsregler, er det spesielt to lover som er relevante i denne avhandlingen. Den første er lov om handelsagenter og handelsreisende (agenturloven) av 19. juni 1992 nr. 56. Denne loven kommer til anvendelse på forholdet mellom hovedmannen og mellommannen der mellommannen defineres som handelsagent eller handelsreisende, jfr. agenturloven § 1, og angir internasjonalt preseptoriske regler som i visse omstendigheter kan sette grenser for partenes frihet til å avtale lovvalg. Den andre er lov om mellomfolkeleg-privatrettslege reglar for lausøyrekjøp (kjøpslovvalgsloven) av 3. april 1964 nr. 1. Denne loven angir lovvalgsregler for internasjonale kjøpsavtaler og har hatt betydning for utviklingen av norsk internasjonal formuerett generelt, også utenfor sitt anvendelsesområde.¹⁰

Selv om lovvalgsreglene for formuerettslige forhold hovedsakelig er ulovfestet, er det som tidligere nevnt sparsomt med norsk rettspraksis på dette området. Videre har Høyesterett de seneste ti årene forandret sin tilnærming til lovvalgsspørsmålet der lovvalget ikke regulert i lov. Hvordan lovvalgsspørsmål i formuerettslige forhold skal løses i dag er ikke nødvendigvis den samme som for noen år tilbake. Jeg behandler dette under punkt 2.2.

Ettersom det er sparsomt med lov og rettspraksis på område, vil reelle hensyn og norsk rettslitteratur få et relativt større innpass i argumentasjonen enn det kanskje ville fått ellers. Det er viktig å ha *in mente* at endringene som er foretatt de seneste årene i den internasjonalformuerettslige lovvalgsmetoden har ført til at det som kommer til uttrykk i eldre litteratur i mindre grad vil gjenspeile gjeldende rett i dag.

Som nevnt ovenfor, vil løsningene i EU-internasjonalt formuerett også få betydning for lovvalg etter norsk rett. I EU-retten er lovvalgsreglene for større deler av formueretten har-

⁷ Woxholth (2009) s. 239.

⁸ Jeg kommer tilbake til dette under punkt 2.2.

⁹ Cordero Moss (2013) s. 25.

¹⁰ Cordero Moss (2013) s. 24; Lundgaard (2000) s. 242.

monisert gjennom forordning nr. 593/2008 av 17. juni 2008 om lovvalgsregler for kontraktsrettslige forpliktelser (Roma I) og forordning nr. 864/2007 av 11. juli 2007 om lovvalgsregler for forpliktelser utenfor kontrakt (Roma II). Roma I-forordningen erstattet Romakonvensjonen av 19. juni 1980. Ettersom Romakonvensjonens regler og prinsipper stort sett er videreført i Roma I-forordningen, vil tolkning av Romakonvensjonen ha betydning for tolkning av den Roma I-forordningen. Av betydning for tolkningen av Roma I og Roma II-forordningene er også forordning nr. 44/2001 av 22. desember 2000 om verneting og anerkjennelse av sivile dommer (Brussel I). Brussel I-forordningen opererer med mange av de samme definisjonene som er lagt til grunn i Roma I og Roma II. Videre er Brussel I er innholdsmessig lik Lugano-konvensjonen av 2007, som er inkorporert i norsk rett gjennom lov av 17. juni 2005 nr. 90 (tvisteloven). Avgjørelser i EU-domstolen vil bli anvendt i tolkningen av overnevnte regelverk.

Det vil også bli henvist til Haagkonvensjonen av 14. mars 1978 om lovvalg for fullmaktsforhold. Konvensjonen er ratifisert av fire land, Argentina, Frankrike, Nederland og Portugal.

1.4 Fremgangsmåte

Lovvalg for mellommansforhold skal tas stilling til ved å anvende den internasjonale privatrettens lovvalgsregler for formuerettslige forhold. Spørsmålet om hvilken lands rett som skal regulere det indre forhold, det ytre forhold og forholdet mellom mellommannen og tredjemann, er etter norsk rett ikke lovfestet. Imidlertid har det utviklet seg i rettspraksis en metode for å ta stilling til lovvalget når dette ikke er regulert i lov. Ettersom denne ulovfestede lovvalgsmetoden er spesiell for den internasjonale privatretten, og i tillegg har undergått betydelige forandringer i nyere rettspraksis, har jeg valgt å redegjøre for denne i del 2, for dermed drøfte lovvalg i forholdet mellom hovedmannen og mellommannen i del 3, lovvalg i forholdet mellom hovedmannen og tredjemann i del 4, og lovvalg i forholdet mellom mellommannen og tredjemann i del 5. Da et av de sentrale lovvalgsspørsmålene for hver av de tre overnevnte forholdene er hvorvidt partene har frihet til å avtale lovvalg (partsautonomi), har jeg valgt å redegjøre hvordan lovvalgsregelen om partsautonomi fungerer i slutten av methodedelen under del 2.

2 Lovvalgsmetode

2.1 Introduksjon til lovvalgsspørsmålet

Lovvalgsreglene som får anvendelse på formuerettslige forhold er en del av den internasjonale privatretten. Betegnelsen “internasjonal privatrett” kan være misvisende ettersom det ikke er snakk om et internasjonalt eller overnasjonalt rettssystem, men en del av Norges

egen rett.¹¹ Internasjonal privatrett er like mye del av norsk rett som f.eks. kontraktsretten eller erstatningsretten, men har betydning for rettsspørsmålet på et forskjellig nivå enn de andre rettsområdene. For å illustrere dette kan norsk privatrett inndeles i to deler: norsk internasjonal privatrett og norsk materiell rett. Den internasjonale privatretten består av norske regler om verneting, lovvalg og annerkjennelse av fremmede domsavgjørelser på privatrettens område. Norsk materiell rett består i sin tur av regler som kan deles inn i avtalerett, erstatningsrett, selskapsrett, tingsrett, osv. Det er den materielle retten som direkte definerer partenes rettigheter og plikter. Hvis en sak ikke har noen tilknytning til utlandet, vil norske domstoler simpelthen anvende norsk materiell rett til å ta stilling til rettsspørsmålene i saken. Men om saken har tilknytning til utlandet, må norske domstolene ta i bruk reglene som finnes i den internasjonale privatretten. Det første spørsmålet blir hvorvidt norske domstoler har jurisdiksjon, hvilket vi finner svar på gjennom å anvende den internasjonale privatrettens vernetingsregler. Hvis norske domstoler ikke har jurisdiksjon, må saksøkeren oppsøke hjelp hos domstoler i et annet land der de etter sin egen internasjonale privatrett har jurisdiksjon. Dersom norske domstoler har jurisdiksjon, må lovvalgsregler anvendes for å finne ut om norsk materiell rett eller annen lands materiell rett skal anvendes til å ta stilling til spørsmålene som reiser seg i saken. Det lands materielle rett som pekes ut av lovvalgsreglene kalles for bakgrunnsretten. Virkningen av at en lovvalgsregel peker ut et lands rett til å være bakgrunnsretten for et forhold er at denne lands rett skal anvendes fullt ut på forholdet med den konsekvens at den fortrenger domstollandets materielle rett, inkludert preseptoriske regler. Denne virkningen kalles for lovvalgsreglens kollisjonsrettslige virkning. Noen regler tilhørende domstollandets materielle rett står seg likevel mot lovvalgets kollisjonsrettslige virkning. Disse reglene kalles for internasjonalt preseptoriske regler og *ordre public* regler.

Lovvalgsreglene er først og fremst til for å skape rettferdighet for parter i internasjonale forhold. Dersom nasjonale domstoler ubetinget anvendte sin egen rett, ville partenes rettsstilling i internasjonale forhold variere avhengig av hvilket lands domstol saken ble bragt inn for. Det samme er også tilfelle dersom hvert land har lovvalgsregler som potensielt peker ut forskjellige bakgrunnsretter for samme rettsforhold. For å skape forutsigbarhet for parter i internasjonale forhold og forhindre taktiske saksanlegg, også kalt *forum-shopping*, er det derfor viktig med internasjonalt harmoniserte lovvalgsregler.

2.2 Norsk lovvalgsmetode på formuerettens område

2.2.1 Lovfestede lovvalgsregler

Norske lovfestede lovvalgsregler er få og spredt utover flere lover. De fleste utgjør beskyttelsesregler som er ment å være unntaksregler til fordel for svakere parter. Eldre lovfeste-

¹¹ Cordero Moss (2013) s. 20.

de lovvalgsregler består for det meste av ratifiserte konvensjoner,¹² mens nyere lovfestede lovvalgsregler stort sett er resultat av inkorporering av EU-internasjonale privatrettslige løsninger gjennom EØS-avtalen.¹³ Der det finnes lovfestede lovvalgsregler, vil disse i utgangspunktet måtte anvendes framfor ulovfestede prinsipper.

De EU-internasjonale privatrettslige forordningene (Roma I, Roma II, Brussel I-forordningen) omfattes ikke av EØS-avtalen og er ikke bindende for Norge. Men ettersom de fleste norske lovfestede lovvalgsreglene er basert på EU-internasjonale privatrettslige løsninger og prinsipper, er representert de et moment som kan tale for at EU-internasjonale privatrett også bør ha betydning for der lovvalget er ulovfestet.¹⁴

Det ble i 1985 forsøkt en harmonisering av norske obligasjonsrettslige lovvalgsregler med løsningene i EU-internasjonale privatrett. Justisdepartementet hadde utferdiget et utkast til lov basert på Romakonvensjonen,¹⁵ men prosessen ble stoppet i vente av kommende endringer i Romakonvensjonen.¹⁶ Justisdepartementet har ved flere senere tilfeller gitt uttrykk for betydningen av EU-internasjonale privatrett for norsk rett.¹⁷

2.2.2 Tradisjonell ulovfestet lovvalgsmetode: Irma-Mignon-formelen

Tradisjonelt har lovspørsmålet, der det ikke finnes lovfestede lovvalgsregler, blitt løst ved å anvende Irma-Mignon-formelen, også kalt den individualiserende metode.¹⁸ Irma-Mignon-formelen har fått sitt navn fra Rt. 1923 II s. 58 (Irma-Mignon-dommen) der Høyesterett måtte ta stilling til en erstatnings sak mellom to norske skip, Irma og Mignon, som hadde kollidert i engelsk farvann. Ettersom forholdet hadde internasjonal karakter måtte Høyesterett identifisere hvilken lands rett som skulle regulere erstatningsansvaret. Forholdet ble kvalifisert som erstatningsrettslig, hvilket betydde at det i utgangspunktet skulle underlegges skadestedsretten, i dette tilfelle engelsk rett. Likevel valgte Høyesterett å anvende norsk rett på bakgrunn av at begge parter var norske og at forholdet derfor ble ansett å ha nærmere tilknytning til Norge. Høyesterett uttalte det slik at “et forhold fortrinnsvis bør bedømmes etter loven i det land, hvortil det har sin sterkeste tilknytning, eller hvor det nærmest hører hjemme.”¹⁹

¹² F.eks. Konvensjonen av 15. juni 1955 om lovvalg for internasjonale kjøpskontrakter jfr. lovvalgsloven for løsørekjøp av 3. april 1954 og Haagkonvensjonen av 2. oktober 1973 om lovvalg for produktansvar, jfr. lov om produktansvar 9. april 1976 nr. 18 § 1-4.

¹³ Cordero Moss (2013) s. 46 med videre henvisninger.

¹⁴ Cordero Moss (2013) s. 47.

¹⁵ Justisdepartementets høringsnotat - Utkast til lov om interlegale lovvalgsregler for formuerettens område, 20 mai 1985, Jnr 1450/85/85 E BN/uwg, s. 1.

¹⁶ Cordero Moss (2013) s. 45 med videre henvisninger.

¹⁷ Cordero Moss (2013) s. 26 med videre henvisninger.

¹⁸ Cordero Moss (2013) s. 52-53.

¹⁹ Rt. 1923 II s. 58 side 61 bind II.

I stedet for å se Irma-Mignon-dommen som et unntak fra den generelle lovvalgsregelen for erstatning, som peker ut skadestedets rett, valgte senere rettspraksis å tolke dommen som en regel om at internasjonale rettsforhold, som ikke er underlagt lovfestede lovvalgsregler, skal være underlagt retten i det landet som, etter en skjønnsmessig helhetsvurdering, har nærmest tilknytning til det konkrete forholdet. Denne tilnærmingen til lovvalgsspørsmålet har i mange år dominert som lovvalgsmetode for internasjonale formuerettslige forhold der lovvalget ikke var lovfestet.²⁰ Problemet med at lovvalgsspørsmålet blir løst etter en slik metode er at det resulterer i kasuistiske løsninger som er ment å passe best i den konkrete saken. Dette medførte at løsningene fikk lite eller ingen overføringsverdi i senere forhold. Denne pragmatiske tilnærmingen til lovvalgsspørsmålet skjedde dermed på bekostning av forutsigbarheten, da lovvalget for den enkelte sak først ble avklart når dommeren hadde foretatt den skjønnsmessige helhetsvurderingen som Irma-Mignon-formelen legger opp til.

2.2.3 Ulovfestet lovvalgsmetode i dag: Objektive lovvalgsregler og betydning av EU-internasjonal privatrett

Nyere Høyesterettspraksis har medført endringer i den ulovfestede tilnærmingen til lovvalgsspørsmålet som innebærer at Irma-Mignon-formelen har mistet sin stilling som generell ulovfestet lovvalgsmetode, og at formelen i dag har en annerledes plass og funksjon i norsk internasjonal privatrett enn den hadde tradisjonelt.

Endringene som har skjedd i den ulovfestede lovvalgsmetoden kan sies å ha startet med en sak som kom opp for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2006.²¹ Høyesteretts kjæremålsutvalg måtte her avgjøre riktig verneting for en sak mellom en tysk oppdragsgiver og norsk agent. For å kunne ta stilling til vernetingssspørsmålet måtte utvalget prinsipielt avgjøre hvilken lands rett som regulerte kontraktsforholdet mellom agenten og oppdragsgiveren. Spørsmål om lovvalg for agentavtaler hadde vært oppe i Høyesterett i tidligere saker, spesielt Rt. 1980 s. 243 og Rt. 1982 s. 1294, og i begge sakene hadde lovvalget blitt løst ved å anvende Irma-Mignon-formelen. I Rt. 2006 s. 1008 tok utvalget, på samme måte som i tidligere rettspraksis, også utgangspunkt i Irma-Mignon-formelen, men i stede for å konkludere med en kasuistisk løsning som var ment å passe best for den konkrete saken, kom utvalget med uttalelser om at det for agentavtaler generelt gjelder en hovedregel om at forholdet har nærmest tilknytning til det landet der agenten driver sin virksomhet.²² Videre skulle det kreves ganske tungtveiende momenter for en annen løsning.²³ Utvalget uttalte at momenter som avtalens språk, hovedmannens forhold til kjøpere, og messebesøk, ikke kunne tillegges vekt av betyd-

²⁰ Cordero Moss (2013) s. 87.

²¹ Rt. 2006 s. 1008.

²² Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 17.

²³ Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 19.

ning i vurderingen av lovvalgsspørsmålet.²⁴ Denne avgjørelsen skiller seg fra Rt. 1980 s. 243 og Rt. 1982 s. 1294 ettersom den gir uttrykk for en generell lovvalgsregel som får betydning for lovvalget for agentavtaler i senere saker. I kjennelsen henvises det til Romakonvensjonen art. 4 nr. 2.²⁵ Det er ikke klart hvor mye vekt som ble tillagt hensynet til harmonisering med Romakonvensjonen, men dommen konkluderte med en løsning som samsvarer med løsningen lagt ned i konvensjonens art. 4 nr. 2, som nå er videreført i Roma I-forordningen art. 4.

Høyesteretts nye tilnærming til lovvalget fortsatte å utvikle seg og ble enda klarere i to senere saker, Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt. 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen). Bokhandlerdommen gjaldt en sak der et familiemedlem til en bokhandler i Afghanistan krevde erstatning fra en norsk forfatter for å ha skrevet og publisert en bok som omhandlet den afghanske familiens privatliv. Ettersom forholdet hadde internasjonal karakter, var spørsmålet hvilken lands rett som skulle regulere kravet om erstatning for personvernkrænkel- se. Høyesterett starter med å konstatere at det i norsk rett gjelder en hovedregel om at krav om erstatning utenfor kontrakt skal vurderes etter skadestedets rett.²⁶ Deretter drøftet Høyesterett hvordan lovvalget for erstatning utenfor kontrakt løses i EU-internasjonalt privatrett, der skadestedets rett er nedfelt som hovedregel i Roma II-forordningen art. 4, og utalte at "I den utstrekning vi ikke har avvikende lovregulering, taler imidlertid hensynet til rettsenhet for at vi ved avgjørelse av rettsvalgsspørsmål legger vekt på den løsning som EU-landene har valgt."²⁷ Imidlertid kom retten til at forholdet ville falt utenfor Roma II-forordningens anvendelsesområde, ettersom forordningen ikke dekker "forpliktelse uten for kontrakt, der utspringer af krænkelser af privatlivets fred og af individets rettigheder, herunder ærekrenkelser".²⁸ Spesielle omstendigheter i saken, blant annet at manglende informasjon om afghansk rett,²⁹ gjorde at norsk rett ble lagt till grunn.

Tradisjonelt ville lovvalg for erstatning utenfor kontrakt løses etter den individualiserende metode, som identifiserer bakgrunnsretten for den konkrete saken, men i bokhandlerdommen gir Høyesterett igjen, på samme måte som i 2006-dommen, uttrykk for en lovvalgsregel som vil få anvendelse på saker som defineres som erstatning utenfor kontrakt. Videre konstaterer Høyesterett at hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett skal vektlegges der lovvalget ikke er regulert i lov.

I krigsforbryterdommen handlet det materiellrettslige spørsmålet om erstatningsansvar for krigsforbrytelser begått i Bosnia. Lovvalgsspørsmålet var hvilken lands rett som regulerte erstatningsansvaret for de straffbare handlingene. Med henvisninger til bokhandlerdommen,

²⁴ Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 18.

²⁵ Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 17.

²⁶ Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 33.

²⁷ Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 34.

²⁸ Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 35 jfr. Roma II artikkel 1 nr. 2 bokstav g.

²⁹ Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 35 med videre henvisning til tvisteloven § 11-3.

tok Høyesterett utgangspunkt i hovedregelen om at erstatning utenfor kontrakt er underlagt skadestedets rett.³⁰ I dommen bekreftet Høyesterett betydningen av EU-internasjonalt privatrett for norsk internasjonal privatrett. I avsnitt 46 uttrykker Høyesterett at “Selv om [Roma II] forordningen ikke er bindende for Norge, er det i bokhandlerdommen avsnitt 34 lagt til grunn at forordningens lovvalgsregel bør anvendes i norsk internasjonal privatrett ut fra hensynet til behovet for rettsenhet med EU.” Høyesterett anvender her en sterkere ordlyd enn det som ble gjort i bokhandlerdommen, jfr. “bør anvendes”. Igjen førte spesielle omstendigheter i saken til at norsk rett ble lagt til grunn. Dette omtales nærmere under punkt 5.2.3.

De ovennevnte Høyesterettsdommene gir som sagt uttrykk for en ny ulovfestet lovvalgsmetode. Denne lovvalgsmetoden skiller seg fra den tradisjonelle tilnærmingen på to viktige punkter. For det første skal det tas utgangspunkt i generelle lovvalgsregler istedenfor å anvende regelen om nærmeste tilknytning for den konkrete saken. Dette er utgangspunktet i 2006-dommen, bokhandlerdommen og krigsforbryterdommen. For det andre følger det av uttalelsene i bokhandlerdommen og krigsforbryterdommen at EU-internasjonaltprivatrettslige løsninger bør anvendes i norsk rett så langt dette ikke kommer i konflikt med lovfestede regler eller anerkjente ulovfestede prinsipper.³¹ Dette vil si at norske ulovfestede lovvalgsregler i stor grad bør gjenspeile de europeiske løsningene. Metoden om den nærmeste tilknytning skal anvendes der dette pekes ut som snevre unntak for generelle lovvalgsregler eller der det ikke finnes løsninger i norsk internasjonal privatrett og EU-internasjonalt privatrett. I sistnevnte tilfelle skal Irma-Mignon-formelen anvendes for å utforme generelle lovvalgsregler.³²

2.2.4 Generelle lovvalgsregler: Kvalifikasjon og tilknytningsfaktorer

Anvendelse av generelle lovvalgsregler krever forståelse for begrepene “kvalifikasjon” og “tilknytningsfaktor”. Ettersom det ikke er vanlig å høre om disse begrepene utenfor den internasjonale privatrettens område, vil jeg gi en kort forklaring på disse. For å illustrere dette med et eksempel, skal jeg anvende følgende lovvalgsregel:

Forhold om *erstatning utenfor kontrakt* skal underlegges *skadestedets rett*.

For å vite om ovennevnte lovvalgsregel kommer til anvendelse på et forhold, må det tas stilling til om det aktuelle forholdet kvalifiseres som erstatning utenfor kontrakt. Kvalifikasjon handler om å finne ut hvilken kategori et forhold hører til. Avhengig av hvordan et forhold kvalifiseres, vil ulike lovvalgsregler komme til anvendelse. De forhold som kvalifiseres som erstatningsrettslige forhold utenfor kontrakt, vil være underlagt lovvalgsregler som

³⁰ Rt. 2011 s. 531 avsnitt 29 med henvisninger til Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) avsnitt 33.

³¹ Rt. 2011 s. 531 avsnitt 46; Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) avsnitt 34.

³² Se Cordero Moss (2013) s. 89 flg.

får anvendelse på erstatningsrettslige forhold utenfor kontrakt. Kvalifiseres et forhold som kontraktsrettslig, vil lovvalgsregelen for kontraktsrettslige forhold komme til anvendelse.

Dersom et forhold kvalifiseres som erstatning utenfor kontrakt, sier ovennevnte lovvalgsregel at forholdet skal være underlagt skadestedets rett (også kalt *lex loci damni*). Skadestedets rett er tilknytningsfaktoren i denne lovvalgsregelen. Den “kobler” et forhold om erstatning utenfor kontrakt til et bestemt sted. Det er loven på dette “stedet” som skal være bakgrunnsretten for forholdet. For å anvende et eksempel til, lovvalgsregelen for kontraktsrettslige forhold, operer med tilknytningsfaktoren “realdebitors bosted”. Dersom et forhold kvalifiseres som kontraktsrettslig, vil den være underlagt retten i det landet der realdebitor har sitt bosted.

Kvalifikasjon er ikke et nytt fenomen i norsk internasjonal privatrett, men har tradisjonelt spilt en mer beskjeden rolle, ettersom lovvalget tidligere ble foretatt på grunnlag av den individualiserende metode.³³

2.3 Partsautonomi som tilknytningsfaktor

En viktig tilknytningsfaktor som peker ut bakgrunnsretten for flere typer formuerettslige forhold er partsautonomi. Når en lovvalgsregel angir partsautonomi som tilknytningsfaktor for et forhold, betyr dette at partene i utgangspunkt har adgang til å avtale lovvalget for det aktuelle forholdet. Ettersom det i denne avhandlingen vil bli undersøkt om partene har frihet til å avtale lovvalg for de ulike partsforholdene som mellommansforhold gir opphav til, har jeg valgt å gi en kort fremstilling av partsautonomi som tilknytningsfaktor. Hensynet til rettsenhet med EU-internasjonal privatrett, som har kommet til uttrykk i nyere rettspraksis,³⁴ vil også få betydning for tolkning og anvendelse av lovvalgsregler som angir partenes lovvalg som tilknytningsfaktor.³⁵

2.3.1 Kollisjonsrettslig lovvalg: Vilkår og rekkevidde

Partner i formuerettslige forhold kan i utgangspunkt alltid avtale lovvalg for deres rettsforhold. Imidlertid må visse vilkår være oppfylt for at partenes avtalte lovvalg skal ha kollisjonsrettslig virkning, dvs. fortrenge domstollandets rett, inkludert domstollandets pre-septoriske regler. Har partenes lovvalg kollisjonsrettslig virkning, kalles dette for ekte lovvalg.³⁶ Er vilkårene for ekte lovvalg ikke er oppfylt, vil partenes lovvalg bare få materiellrettslig virkning. Dvs. at partenes lovvalg vil få virkning i forholdet mellom partene så langt dette ikke kommer i konflikt med pre-septoriske regler tilhørende retten som forholdet ellers er underlagt.

³³ Cordero Moss (2013) s. 68.

³⁴ Rt. 2011 s. 531 avsnitt 46; Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) avsnitt 34.

³⁵ Cordero Moss (2013) s. 207.

³⁶ Cordero Moss (2013) s. 93.

For at partenes lovvalg skal ha kollisjonsrettslig virkning, kreves for det første at lovvalgsreglene kommer til anvendelse. Lovvalgsreglene vil komme til anvendelse der forholdet har en internasjonal karakter eller når partene har valgt å innta en voldgiftsklausul i kontrakten, jfr. lov om voldgift av 14. mai 2004 nr. 25 § 31 første ledd.

For det andre kreves det at partenes forhold kvalifiseres slik at den er underlagt en lovvalgsregel som angir partsautonomi som tilknytningsfaktor. Dersom lovvalgsregelen som kommer til anvendelse på partenes forhold ikke anvender partsautonomi som tilknytningsfaktor, vil partenes lovvalg ikke ha kollisjonsrettslig virkning. Dette setter også grenser for rekkevidden av partenes lovvalg. F.eks. lovvalgsregelen for kontraktsrettslige forhold er at partenes kan avtale lovvalg. Derimot angir ikke lovvalgsreglene som får anvendelse på selskapsrettslige forhold partsautonomi som tilknytningsfaktor. Har partene avtalt hvilket lands rettssystem som skal regulere deres kontraktsrettslige forhold, vil denne legges til grunn og fortrenge andre lands rettsregler, inkludert preseptoriske regler. Men dersom deler av avtale angår selskapsrettslige forhold, vil ikke retten partene har valgt få anvendelse på denne delen av kontrakten. I stede vil den delen av kontrakten som angår selskapsrettslige forhold være underlagt lovvalgsregler for selskapsrettslige forhold, som ikke angir partsautonomi som tilknytningsfaktor.

Der partenes lovvalg har kollisjonsrettslig virkning, kan likevel partsautonomien være begrenset av såkalte internasjonalt preseptoriske regler og *ordre public* regler. I forholdet mellom hovedmannen og mellommannen er det noen internasjonalt preseptoriske regler som gjør seg spesielt gjeldende. Disse er drøftet nærmere i punkt 3.2.2.

2.3.2 Valg av ikke-nasjonalt rettssystem

Et annet vilkår for at partenes lovvalg skal ha kollisjonsrettslig virkning, er at lovvalget må referere til et nasjonalt rettssystem. I kjøpslovvalgsloven, som har hatt betydning for tolkning av partsautonomi som lovvalgsregel for kontrakter generelt, står det uttrykkelig i § 3 andre ledd at partenes lovvalg må referere til et lands rett. I det opprinnelige utkastet til Roma I-forordningen ble det foreslått at prinsippet om partsautonomi skulle utvides slik at det ga partene adgang til å velge ikke-nasjonale rettssystem, som f.eks. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.³⁷ Imidlertid ble dette forslaget utelatt i forordningens endelige versjon. Det følger av dette at dersom partene har valgt et ikke-nasjonalt regelverk, som f.eks. PECL, UNIDROIT-prinsippene, eller religiøse regelverk, som f.eks. sharia lov eller jødisk rett, til å regulere forholdet, vil ikke lovvalget ha kollisjonsrettslig virkning, men føre til at det ikke-nasjonale rettssystemet inkorporeres som del av avtalen. Lovvalg av ikke nasjonale-rettssystemer har dermed en materiellrettslig virkning.

³⁷ Rom I KOM (2005) 650 s. 5.

2.3.3 Eksplisitt lovvalg

Den sikreste måten å foreta et lovvalg er å gjøre dette *eksplisitt*. I Roma I-forordningen art. 3 nr. 1 andre punktum heter det at partene skal foreta lovvalget “uttrykkelig”. Dette er sammenfallende med regelen i kjøpslovvalgsloven § 3 første ledd som anvendes på internasjonale kontrakter om løsørekjøp. Mellommansforhold faller utenfor lovens anvendelsesområde, men lovens regel om partsautonomi har hatt betydning for utviklingen for av partsautonomi som tilknytningsfaktor også utenfor lovens anvendelsesområde.³⁸ Et eksplisitt lovvalg kan f.eks. gjøres ved å innta en lovvalgs klausul i avtalen eller ved å avtale muntlig hvilken bakgrunnsrett som skal anvendes på forholdet. En muntlig avtale om lovvalg vil være nok til å tilfredsstille kravet til eksplisitt lovvalg.³⁹

2.3.4 Implisitt lovvalg

Imidlertid hender det at partene har foretatt et lovvalg, men at dette ikke er gjort eksplisitt. Partene kan ha latt være å gi klar uttrykk for lovvalget i viten om at de egentlig var innforstått med hvilken lov som var ment å regulere forholdet. Spørsmålet er da om partenes implisitte lovvalg skal gis virkning. Her angir kjøpslovvalgsloven en strengere regel enn det som er nedfelt i Roma I. I kjøpslovvalgsloven § 3 første ledd heter det at partenes lovvalg må komme “klårt fram av avtalen”, hvilket innebærer at implisitte lovvalg ikke godtas. I Roma I art. 3 nr. 1 andre punktum heter det derimot at partene skal anses å ha foretatt et lovvalg dersom dette fremkommer klart “af kontraktens bestemmelser eller omstændighederne i øvrigt”.

Gaarders synspunkt er at kjøpslovvalgslovens strenge krav til hvordan lovvalget skal avtales ikke bør komme til anvendelse utenfor lovens anvendelsesområde, og at det for lovvalg for kontrakter generelt ikke kan forlanges mer enn det som følger av alminnelige regler om utfylling og tolkning av avtaler.⁴⁰ Dersom dette er tilfelle, vil det innebære at domstolene har adgang til å utfylle partenes lovvalgsavtale ved å anvende rimelighetsbetraktninger og vurderinger om hvilken lands rett partene ville ha valgt dersom de hadde tatt stilling til lovvalgsspørsmålet. En slik utfyllende tolkning av lovvalgsavtalen er det ikke adgang til etter regelen i Roma I art. 3 nr. 1 andre ledd. Roma I-forordningen gir ikke retten adgang til å foreta utfyllende tolkning etter en vurdering om hvilken lands rett partene hypotetisk ville ha valgt dersom de hadde tatt stilling til spørsmålet.⁴¹ For at implisitt lovvalg skal gis virkning etter regelen i Roma I, kreves at omstendighetene klart viser at partene har vurdert lovvalgsspørsmålet og tatt stilling til dette. Cordero Moss er enig med Gaarder om at kjøpslovvalgslovens mer restriktive regel for lovvalgsavtaler ikke skal anvendes analogisk utenfor lovens anvendelsesområde, men mener samtidig at det ikke bør være adgang til å foretas utfyllende tolk-

³⁸ Lundgard (2000) s. 242.

³⁹ Cordero Moss (2013) s. 208.

⁴⁰ Lundgaard (2000) s. 243.

⁴¹ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 17

ning. Cordero Moss mener i stede at den ulovfestede regelen bør være sammenfallende med Roma I art. 3 nr. 1 andre ledd.⁴² Dette begrunnet i hensynet til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett, som har fått gjennomslag i nyere Høyesterettspraksis,⁴³ og i en dom fra 2005,⁴⁴ hvor Høyesterett gir uttrykk for en restriktiv tilnærming som ligner det som ville være tilfelle etter Roma I art. 3 nr. 1 andre ledd.⁴⁵

Jeg er enig med Cordero Moss på dette punktet. At den ulovfestede regelen om implisitte lovvalg i norsk rett skal være sammenfallende med Roma I art. 3 nr. 1 andre ledd er mest i tråd med hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett som har kommet til uttrykk i nyere Høyesterettspraksis. Min mening er at anvendelsen av kjøpslovvalgsloven § 3 restriktive regel for lovvalg i større grad vil bryte med partenes forventninger, ettersom deres faktiske lovvalg ikke gis virkning når dette er gjort implisitt. Tolkning og utfylling av lovvalgsavtalen etter alminnelige avtalerettslige regler vil også bryte med partenes forventninger der retten innfortolker et lovvalg som partene aldri hadde ment å foreta. Anvendelsen av regelen i Roma I-forordningen ivaretar partenes forventninger ettersom den sikter etter å gi virkning til partenes faktiske lovvalg, uavhengig av om valget er gjort eksplisitt eller implisitt og uten å gi adgang til innfortolke lovvalg som partene faktisk ikke har avtalt. Videre om avtalerettslige regler skal anvendes for å tolke og utfylle partenes lovvalg, åpner det for at resultatene i større grad kan variere avhengig av domstollandets egen avtalerettslige tolkningstradisjon.

Spørsmålet er hva som skal til for at partene skal anses å ha foretatt et implisitt lovvalg etter Roma I-forordningen art. 3 nr. 1 andre ledd. Som det ble nevnt ovenfor, må det fremgå klart av omstendighetene at partene faktisk har vurdert lovvalgsspørsmålet og tatt stilling til dette. Regelen åpner ikke for utfyllende tolkning. Giuliano-Lagarde-rapporten lister opp flere momenter som kan gi indikasjon på at partene har foretatt et implisitt lovvalg.⁴⁶

Et moment som kan indikere at partene har foretatt et implisitt lovvalg er der de har inkorporert standardformuleringer i kontrakten som er avhengig av å være underlagt et spesifikt rettssystem for å være effektiv. Giuliano-Lagarde-rapporten nevner som eksempel Loyd's sjøforsikringspoliser som er så nært knyttet opp mot engelsk rett at de må anses implisitt avtale om at engelsk rett skal regulere forholdet. Tidligere kontrakter mellom partene, der partene eksplisitt har avtalt lovvalg, kan være et moment som taler for at den aktuelle avtalen skal reguleres av samme lov som har blitt avtalt tidligere, så langt unnlåtelsen av å foreta et lovvalg ikke indikerer en bevist endring i praksisen mellom partene. Videre kan en vernetingsavtale eller voldgiftsavtale tale for at partene hadde den intensjon at kontrakten skulle reguleres

⁴² Cordero Moss (2013) s. 208.

⁴³ Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen).

⁴⁴ Rt. 2005 s. 507.

⁴⁵ Rt. 2005 s. 507 avsnitt 29 og 30.

⁴⁶ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 17.

av domstollandets rett (*lex fori*) eller loven i landet der voldgiftsdomstolen har sitt sete (*lex loci arbitri*). Likevel skal ikke en slik konklusjon være automatisk, og det må samsvare med avtalen og omstendighetene for øvrig. Videre kan referanser til regler tilhørende et bestemt rettssystem tale for at det rettssystemet er ment å regulere kontrakten.⁴⁷ Disse momenter er noen blant flere som kan indikere at partene bevist har foretatt et lovvalg, selv om dette ikke er nevnt uttrykkelig.⁴⁸

2.3.5 Splittet lovvalg (Dépeçage)

Prinsippet om partsautonomi støtter ideen om at partene bør ha adgang til å velge ulike bakgrunnsretter for ulike deler av samme avtale. I norsk internasjonal privatrett er dette ikke regulert, men Roma I-forordningen art. 3 nr. 1 siste punktum gir partene adgang til å velge bakgrunnsretten for hele eller deler av avtalen.

Å splitte lovvalget for kontrakter kan gjøres ved f.eks. å referere lovvalget til spesifikke plikter eller nummererte klausuler. At kontrakten reguleres av ulike rettssystemer er ikke helt uproblematisk og kan føre til situasjoner der forskjellige lover overlapper hverandre. Ifølge Giuliano-Lagarde-rapporten må de ulike lovvalgene referere til deler av avtalen som kan reguleres av ulike bakgrunnsretter uten at dette resultere i kontradiksjoner. Der de ulike lovene ikke kan anvendes ved siden av hverandre uten å resultere i motstridende løsninger, skal de alternative lovvalgsreglene anvendes i stede.⁴⁹

Ut i fra hensynet til rettsenhet med EU-internasjonal privatrett er det nærliggende å konkludere med at det i norsk rett eksisterer en tilsvarende ulovfestet regel om at partene kan avtale at ulike bakgrunnsretter skal gjelde for forskjellige deler av avtalen. Som Cordero Moss påpeker, finnes det flere situasjoner i den internasjonale privatretten der kontrakter blir underlagt ulike bakgrunnsretter.⁵⁰ Fenomenet er heller ikke ukjent i norsk rett. F.eks. er lovvalget for voldgiftsavtaler separert fra lovvalget for resten av kontrakten.⁵¹ I lys av dette, taler prinsippet om partsautonomi og hensynet til harmonisering med EU-internasjonal privatrett for at det i norsk rett bør være adgang til å velge ulike bakgrunnsretter for forskjellige deler av avtalen. Et ytterligere argument for dette er at det kan være vanskelig å håndheve et forbud mot splittet lovvalg.

⁴⁷ Disse momentene er noen blant flere som kan indikere at partene bevist har avtalt lovvalg selv om dette ikke er gjort eksplisitt, se Giuliano-Lagarde-rapporten s. 17; Momentene, inkludert momentet at kontrakten er utformet etter common law kontraktsstil, drøftes nærmere i Cordero Moss (2013) s. 210 flg.

⁴⁸ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 17.

⁴⁹ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 17.

⁵⁰ Cordero-Moss (2013) s. 223.

⁵¹ Prinsippet om “severability” for voldgiftsavtaler følger av voldgiftsloven § 18 andre ledd.

2.3.6 Endringer i lovvalget

I norsk rett er det lagt til grunn at partene kan gjøre endringer i lovvalget etter at kontrakten er inngått.⁵² Dette er i overensstemmelse med Roma I-forordningen art. 3 nr. 2 der det følger at partene kan foreta endringer i lovvalget etter at kontrakten er inngått. Partene kan velge å endre på en tidligere lovvalgsavtale eller inngå en lovvalgsavtale der lovvalget tidligere ble avgjort etter alternative lovvalgsregler.

2.3.7 Gyldighet av lovvalgsavtalen

I EU-internasjonalt privatrett skal gyldigheten av lovvalgsavtalen avgjøres etter retten som lovvalgsavtalen ville pekt ut dersom avtalen skulle anses gyldig, jfr. Roma I-forordningen art. 10, 11 og 12 jfr. art. 3 nr. 5. Dette er samme regel som eksisterer i kjøpslovvalgsloven § 3 annet ledd og det har vært anført i litteraturen at denne regelen burde anvendes analogisk på gyldigheten av lovvalgsavtaler i kontraktsforhold generelt.⁵³ I nyere litteratur foreslår Cordero Moss at denne regelen heller bør være basert på norsk ulovfestet rett som samsvarer med løsningen som er alminnelig anerkjent internasjonalt privatrett.⁵⁴ Dette er i samsvar med den nyere Høyesterettspraksis der det uttales at EU-internasjonalt privatretts løsninger bør anvendes i norsk rett der lovvalget ikke lovfestet.

3 Lovvalg for forholdet mellom hovedmannen og mellommannen (det indre forhold)

Hovedproblemstillingen er hvilken lands rett som regulerer forholdet mellom hovedmannen og mellommannen (det indre forhold). Dette spørsmålet må skilles fra spørsmålet om hvilken lands rett som regulerer om hovedmannen blir bundet av mellommannens disposisjoner.⁵⁵ Spørsmålet om hvordan, og eventuelt i hvilket omfang hovedmannen blir bundet av mellommannens disposisjoner springer ut av ytre forhold. Lovvalg for det ytre forhold behandles i del 4.

Fremgangsmåten som skal anvendes for å besvare lovvalgsspørsmålet er redegjort for i punkt 2.2.3. Som følge av metodeskiftet som har skjedd i nyere rettspraksis er det nødvendig å starte med å kvalifisere rettsforholdet. Kvalifiseringen av forholdet vil få betydning for hvilke lovvalgsregler som i utgangspunktet bør komme til anvendelse.

⁵² Cordero Moss (2013) s. 231 med videre henvisning til HR-2007-194-U og Cordes, Stensen og Lenda, Hovedlinjer i internasjonalt privatrett s. 357.

⁵³ Lundgaard (2000) s. 243.

⁵⁴ Cordero Moss (2006) 231.

⁵⁵ Konow (2006) s. 361.

3.1 Kvalifikasjon av rettsforholdet

Spørsmålet er hvordan forholdet mellom hovedmannen og mellommannen skal kvalifiseres. Kvalifikasjonen skal skje etter *lex fori*,⁵⁶ i dette tilfelle norsk rett.

Det typiske er at det foreligger en avtale mellom hovedmannen og mellommannen. Denne avtalen kan være en oppdragsavtale, f.eks. der mellommannen er en fullmektig, eller en ansettelsesavtale, f.eks. der mellommannen er en handelsreisende.⁵⁷ Oppdragsavtaler og ansettelsesavtaler kvalifiseres som kontraktsforhold. Dvs. at spørsmål som oppstår i tilknytning til kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen, som f.eks. spørsmål om gyldigheten av avtalen, tolkning av avtalen, og partenes plikter og rettigheter i henhold til avtalen, skal løses etter kontraktsstatuttet. I EU-internasjonalt privatrett er kontraktsforhold definert som forpliktelser, som en part frivillig har påtatt seg ovenfor en annen.⁵⁸ Oppdragsavtaler og ansettelsesforhold kvalifiseres dermed som kontraktsforhold etter EU-internasjonalt privatrett, og lovvalget for disse er regulert i Roma I-forordningen.

Der det foreligger en kontrakt mellom hovedmannen og mellommannen vil mellommannens erstatningsansvar ovenfor hovedmannen for å ha handlet utover eller uten fullmakt være underlagt lovvalgsreglene for kontrakt. Det vil da være snakk om erstatningsansvar som følge av kontraktsbrudd, hvilket også er underlagt kontraktsstatuttet. I EU-internasjonalt privatrett omfattes erstatning i kontrakt av Roma I-forordningens anvendelsesområde.

3.2 Lovvalg for hovedmannens og mellommannens kontraktsforhold

Spørsmålet er hvilke lovvalgsregler som får anvendelse på hovedmannens og mellommannens kontraktsrettslige forpliktelser. I norsk rett er dette hovedsakelig ulovfestet. De eneste lovfestede lovvalgsreglene som kan få direkte betydning for lovvalget i slike forhold er agenturlovens preseptoriske regler, som etter agenturlovens § 3 er internasjonalt preseptoriske. Det er her snakk om beskyttelsesregler som kan legge begrensninger på partenes frihet til å avtale lovvalg når mellommannen er en handelsagent eller en handelsreisende, jfr. agenturloven § 1 første ledd. Disse reglene peker ikke ut bakgrunnsretten for selve forholdet, men angir unntak fra denne.

Når forholdet mellom hovedmannen og mellommannen er kvalifisert som kontraktsrettslig, og lovvalget ikke er regulert i lov, tar jeg utgangspunkt i at forholdet er underlagt lovvalgsregler for kontrakt, dvs. partsautonomi og, der partene ikke har foretatt lovvalg, loven i det landet der debitor har sitt bosted.⁵⁹ Jeg kommer følgende til å undersøke nærmere, med

⁵⁶ Lundgaard (2000) s. 125; Konow (2006) s. 272 med videre henvisninger til Rt. 1995 s. 1414; Cordero Moss (2013) s. 79.

⁵⁷ Jfr. agenturloven § 1 andre ledd.

⁵⁸ Sak C-26/91 (Hande), avsnitt 15: “begrebet ‘kontraktsforhold’ i konventionens [Brussels I] artikkel 5, nr. 1, ikke kan fortolkes saaledes, at det omfatter en situation, hvor der ikke foreligger en forpligtelse, som en part frivilligt har paataget sig over for en anden.”

⁵⁹ Cordero Moss (2013) s. 254.

utgangspunkt i lovvalgsreglene for kontrakter generelt, hvilke lovvalgsregler som skal anvendes på kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen.

3.2.1 Partsautonomi

I kontraktsforhold er hovedregelen at partene kan avtale bakgrunnsretten. I norsk rett har partenes lovvalg fått gjennomslag som tilknytningsfaktor for kontraktsrettslige forpliktelser, og prinsippet om partsautonomi er anerkjent i flere lover og litteratur.⁶⁰ For kontrakter generelt er dette ulovfestet. I EU-internasjonalt privatrett er partsautonomi som lovvalgsregler for kontraktsforhold nedfelt i Roma I-forordningen artikkel 3 nr. 1. I nyere litteratur er det uttalt at partsautonomi i norsk internasjonalt privatrett bør tolkes i tråd med Roma I.⁶¹ Dette er begrunnet i hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett som har blitt vektlagt i blant annet nyere Høyesterettspraksis og uttalelser fra Justisdepartementet.

Spørsmålet er om partsautonomi også gjelder som lovvalgsregel for kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen. Ettersom forholdet kvalifiseres som kontraktsrettslig, må dette i utgangspunktet besvares bekreftende. Agenturloven § 3 forutsetter at partene har adgang til å avtale lovvalg i de forhold som faller under lovens anvendelsesområde. Dermed er det klart at oppdragsgiver og handelsagenten i utgangspunktet har adgang til å avtale bakgrunnsretten for agentavtalen. Dette er et moment som taler for at hovedmannen og mellommannen også bør ha adgang til å avtale lovvalg i kontraktsforhold som faller utenfor agenturlovens anvendelsesområde, f.eks. der mellommannen er fullmektig eller megler. I EU-internasjonalt privatrett faller lovvalgsspørsmålet for hovedmannens og mellommannens kontraktsrettslige forpliktelser under Roma I-forordningens anvendelsesområde, der partsautonomi er nedfelt som hovedregel i artikkel 3. Hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett, som blant annet er vektlagt i nyere Høyesterettspraksis,⁶² taler for at løsningen bør være den samme også i norsk internasjonalt privatrett. I norsk rettsteori er synet i både eldre og nyere litteratur at parter i fullmaktsforhold har adgang til å avtale lovvalget for deres kontraktsrettslige forpliktelser.⁶³

Det kan spørres om hovedmannen og mellommannen også har adgang til å avtale lovvalg i de forhold der mellommannen er ansatt hos hovedmannen. Dette er ikke regulert i lov. I eldre Høyesterettspraksis var svaret at reglene i arbeidsmiljøloven bare kunne fravikes ved kortvarige ansettelsesforhold i Norge.⁶⁴ I litteraturen ble det tidligere sagt at partenes frihet til

⁶⁰ Cordero Moss (2013) s. 204; Lundgaard (2000) s. 231.

⁶¹ Cordero Moss (2013) s. 207 med videre henvisninger til Rt. 2006 s. 1008, Rt. 2009 s. 1537, Rt. 2011 s. 531 og Justisdepartementets høringsnotat – Grønnebok om mulige endringer i Roma-konvensjonen 19. juni 1980 om lovvalg på kontraktsrettens område, 13. juni 2003, 200206128 EP HCH/IHO/bj s. 1.

⁶² Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen).

⁶³ Cordero Moss (2013) s. 254; Konow (2006) s. 379.

⁶⁴ Rt. 1985 s. 1319.

å avtale lovvalg med sikkerhet bare gjaldt for obligasjonsrettslige forhold og ikke for arbeidsrettslige forhold.⁶⁵ I dag virker svaret å være at partenes adgang til avtale lovvalg også gjelder som hovedregel i ansettelsesforhold. Det følger av forarbeidene til agenturloven at lovens § 3 også gjelder for handelsreisende, som etter definisjonen i § 1 andre ledd er ansatt hos hovedmannen.⁶⁶ Følgelig forutsetter loven at hovedmannen og handelsreisende har frihet til å avtale lovvalg for ansettelsesforholdet. Dette er et moment som taler for partsautonomi også bør gjelde som lovvalgsregel for ansettelsesforhold som faller utenfor agenturlovens anvendelsesområde. I EU-internasjonalt privatrett gjelder partsautonomi som utgangspunkt også der mellommannen er arbeidstaker, jfr. Roma I-forordningen artikkel 8 nr. 1 jfr. artikkel 3. Det følger av forarbeidene til arbeidsmiljøloven at løsningene i EU-internasjonalt privatrett skal tillegges vekt der det ikke finnes lovfestede regler i norsk rett.⁶⁷ Betydningen av løsningene i EU-internasjonalt privatrett for lovvalg i norsk rett kommer også fram i nyere Høyesterettspraksis.⁶⁸ Dette taler for at partsautonomi også bør gjelde som hovedregel for lovvalg i forhold der mellommannen er ansatt hos hovedmannen. I nyere litteratur er synet at partsautonomi i utgangspunktet også gjelder for individuelle arbeidsavtaler.⁶⁹ Konow forutsetter at partsautonomi også gjelder som utgangspunkt der “fullmakten utøves som ledd i et ansettelsesforhold, typisk i forbindelse med en stillingsfullmakt”.⁷⁰

Min konklusjon er at partsautonomi gjelder som lovvalgsregel i kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen uavhengig av om mellommannen er oppdragstaker eller arbeidstaker. Partsautonomi som tilknytningsfaktor er redegjort for i punk 2.3. Hovedmannen og mellommannen har dermed frihet til å avtale bakgrunnsretten for kontraktsforholdet. Imidlertid eksisterer det internasjonalt preseptoriske regler som gjør seg spesielt gjeldende for forholdet mellom hovedmannen og mellommannen og som setter grenser for partenes frihet til å avtale lovvalg.

3.2.2 Internasjonalt preseptoriske regler

Spesielt to typer internasjonalt preseptoriske regler kan sette grenser for hovedmannens og mellommannens frihet til å avtale lovvalg. Disse vil komme til anvendelse der mellommannen er arbeidstaker, handelsagent, eller handelsreisende.

⁶⁵ Lundgaard (2000) s. 253 med videre henvisninger til Rt. 1985 s. 1319.

⁶⁶ Ot.prp. nr. 49 (1991-1992) om lov om handelsagenter og handelsreisende (agenturloven) s. 15.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 13 (1999-2000) om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) s. 15: “I mangel av positive lovregler eller andre norske rettskilder blir utenlandske rettskilder i stor grad ladde til grunn også i norsk rett. Særleg aktuell er EU-konvensjonen om lovval i kontraktsforhold, den såkalla Romakonvensjonen.”

⁶⁸ Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (kriksforbryterdommen).

⁶⁹ Cordero Moss (2013) s. 261.

⁷⁰ Konow (2006) s. 279.

3.2.2.1 Individuelle ansettelsesavtaler

I norsk rett er de internasjonale preseptoriske reglene som får anvendelse på ansettelsesavtaler ikke lovfestet. I den sparsomme rettspraksis som finnes er det gitt antydninger om at reglene i arbeidsmiljøloven er internasjonalt preseptoriske.⁷¹ I litteraturen var synet, som tidligere nevnt, at lovvalgsregelen om partsautonomi ikke gjaldt for ansettelsesavtaler.⁷² Der det ikke finnes lovfestede regler, taler hensynet til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett, som er vektlagt i nyere høyesterettspraksis, at løsningene i EU-retten også skal anvendes i norsk rett. Betydningen av EU-internasjonalt privatrett for lovvalgsspørsmålet i ansettelsesforhold har, som tidligere nevnt, også kommet frem i forarbeidene til arbeidsmiljøloven.⁷³

I EU-internasjonalt privatrett er partenes adgang til å velge bakgrunnsretten for individuelle ansettelsesavtale begrenset i Roma I-forordningen artikkel 8 nr. 1. Utgangspunktet er at partenes lovvalg skal legges til grunn, men slik at arbeidstakerens rettsstilling ikke kan bli dårligere enn det som hadde fulgt av preseptoriske regler tilhørende det lands rett som ville kommet til anvendelse dersom partene ikke hadde foretatt et lovvalg. Dette betyr at preseptoriske regler som får anvendelse på ansettelsesavtaler og som tilhører den lands rett som ville regulert forholdet dersom partene ikke hadde avtalt lovvalg skal behandles som internasjonalt preseptoriske. F.eks. dersom norsk rett hadde kommet til anvendelse om partene ikke hadde avtalt lovvalg, er arbeidstakeren beskyttet av arbeidsrettens preseptoriske regler, selv om partene har avtalt en annen lands lov til å regulere forholdet. Når hensynet til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett er vektlagt i både nyere Høyesterettspraksis og i forarbeidene til arbeidsmiljøloven, taler dette for at samme prinsipp skal legges til grunn i norsk rett.

3.2.2.2 Handelsagenten

I norsk rett eksisterer internasjonalt preseptoriske regler som legger begrensninger på partsautonomien i de forhold der mellommannen defineres som handelsagent jfr. agenturloven § 1 første ledd. Utgangspunktet er som tidligere nevnt at hovedmannen og handelsagenten kan avtale lovvalget for kontraktsforholdet. Imidlertid er det lovfestet i agenturloven § 3 at lovens preseptoriske regler også er internasjonalt preseptoriske der forholdet ville vært regulert av norsk rett om partene hadde unnlatt å avtale lovvalg. Dette betyr at hvis de alternative lovvalgsreglene peker ut norsk rett, vil handelsagenten alltid være beskyttet av agenturlovens preseptoriske regler, uansett om partene skulle ha avtalt en annen lands lov til å regulere forholdet. Agenturlovens internasjonalt preseptoriske regler er såkalte beskyttelsesregler og ikke

⁷¹ Rt. 1985 s. 1319.

⁷² Lundgaard (2000) s. 253.

⁷³ Ot.prp. 13 (1999-2000) om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) s. 15: "I mangel av positive lovregler eller andre norske rettskilder blir utlandske rettskilder i stor grad ladet til grunn også i norsk rett. Særleg aktuell er EU-konvensjonen om lovvalg i kontraktsforhold, den såkalla Romakonvensjonen."

til hinder for at bakgrunnsretten gir agenten bedre rett enn det som følger av agenturlovens preseptoriske regler.

3.2.2.3 *Den handelsreisende*

Den handelsreisende skiller seg fra handelsagenten i det at den handelsreisende er ansatt hos hovedmannen mens handelsagenten er oppdragstaker jfr. agenturloven § 1 første og andre ledd. Dette betyr at den handelsreisende er beskyttet av internasjonalt preseptoriske regler som følger av agenturloven, jfr. punkt 3.2.2.2, så vel som internasjonalt preseptoriske regler for individuelle arbeidsavtaler, jfr. punkt 3.2.2.1.

3.2.3 Alternative lovvalgsregler

Spørsmålet er hvilken lands lov som skal regulere kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen dersom partene ikke har avtalt lovvalg. Dette har også betydning for om internasjonalt preseptoriske regler i agenturlovens og internasjonalt preseptoriske regler for ansettelsesforhold kommer til anvendelse, ettersom de alternative lovvalgsreglene peker ut retten som skal anvendes dersom partene ikke har avtalt lovvalg.

I norsk rett har den alternative lovvalgsregelen for kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen tradisjonelt ikke hatt en klar løsning.⁷⁴ I rettspraksis ble spørsmålet enten ikke behandlet⁷⁵ eller løst på grunnlag av den individualiserende metode.⁷⁶ I dag, som følge av nyere Høyesterettspraksis og økt betydning av EU-internasjonalt privatrett, stiller dette seg annerledes. Ettersom mellommannen kan være oppdragstaker eller arbeidstaker, har jeg separert drøftelsen om hvilke alternative lovvalgsregler som skal anvendes på disse forholdene.

Det kan spørres hvilken lov som regulerer hvorvidt kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen skal regnes som en ansettelsesavtale. Roma I-forordningen gir ingen definisjon på hva som skal anses som en individuell arbeidsavtale. I Giuliano-Lagarde-rapporten heter det at Romakonvensjonen artikkel 6, nå videreført i Roma I artikkel 8, omfatter faktiske ansettelsesforhold, selv om forholdet formelt sett skulle være angitt som noe annet.⁷⁷ Det har vært argumentert for at spørsmålet bør løses etter bakgrunnsretten for kontrakten for å forhindre situasjoner der retten må anvende et lands arbeidsrett på et forhold som ikke anses som ansettelsesforhold etter det landets rett.⁷⁸ Jeg er enig i at dette er en god løsning.

⁷⁴ Konow (2006) s. 364.

⁷⁵ Rt. 1927 s. 881 og Rt. 1919 s. 363.

⁷⁶ Rt. 1980 s. 243 (Tampax-saken) og Rt. 1982 s. 1294 (fotoblitz-saken).

⁷⁷ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 26.

⁷⁸ Clarkson (2011) s. 244 med videre henvisninger til Morse, Consumer Contracts, Employment Contracts and the Roma Convention (1992) 41 ICLQ 1 at 13.

3.2.3.1 Oppdragsavtaler: Realdebitors bosted

Problemstillingen er hvilke alternative lovvalgsregler som skal anvendes i forhold der mellommannen er oppdragstaker. Tradisjonelt ville dette spørsmålet blitt løst ved å anvende den individualiserende metode. I Rt. 1970 s. 718, der et tyrkisk firma reiste krav om erstatning mot en tidligere norsk agent for agentens illojale opptreden, ble spørsmålet om lovvalg ikke drøftet. I to senere saker, Rt. 1980 s. 243 (Tampax-saken) og Rt. 1982 s. 1294 (fotoblitz-saken), som gjaldt lovvalg ved etteroppgjør i eneforhandlerforhold, ble lovvalgsspørsmålet løst ved å anvende den individualiserende metode. I Tampax-saken, der handelsagenten drev forretning i Norge, kom Høyesteretts fram til at norsk rett skulle anvendes. De momentene som ble lagt vekt på for at kontraktsforholdet “var av varig art, gjaldt en norsk forhandler og regulerte hans rettigheter og plikter her i landet.”⁷⁹ I fotoblitz-saken var tvisten mellom en norsk agent og en tysk oppdragsgiver. Spørsmålet var hvilken lands rett som regulerte hvorvidt kravet var foreldet. Retten bestemte at norsk rett skulle legges til grunn, da forholdet hadde nærmest tilknytning til Norge.

I alle tre overnevnte saker drev agenten sin virksomhet i Norge og norsk rett ble lagt til grunn. Det kan se ut som disse dommene taler for en lovvalgsregel om at fullmektigens rett skal legges til grunn i slike forhold,⁸⁰ men ettersom lovvalgsspørsmålet ble avgjort etter den individualiserende metode, som baserer seg på en konkret vurdering i den enkelte sak, er det ikke mulig å konkludere med at dommene ga uttrykk for en generell regel. Synet i litteraturen, med grunnlag i de overnevnte dommene, var at den individualiserende metode skulle anvendes, men slik at den nærmeste tilknytning stort sett vill være til det landet der fullmektigen driver sin virksomhet.⁸¹ Følgelig ble lovvalgsspørsmålet i forholdet mellom fullmakts giver og fullmektigen ansett som uten klar løsning.⁸²

I Rt. 2006 s. 1008 gjaldt en tvist mellom et tysk firma og en norsk agent. Høyesteretts kjæremålsutvalg avgjorde, med henvisninger til Romakonvensjonen artikkel 4 nr. 2, at det for agentavtaler gjelder en generell hovedregel om at forholdet skal reguleres av retten i det landet der agenten driver sin virksomhet, og at det må kreves tungtveiende momenter for en annen løsning.⁸³ Cordero Moss problematiserer hvorvidt dommen etablerer oppfylleelsesstedet eller realdebitors bosted som tilknytningsfaktor, og konkluderer med, på bakgrunn av kjære-

⁷⁹ Rt. 1980 s. 243.

⁸⁰ Konow (2006) s. 361.

⁸¹ Konow (2006) s. 365.

⁸² Konow (2006) s. 365.

⁸³ Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 19.

målsutvalgets henvisninger til Romakonvensjonen artikkel 4 nr. 2,⁸⁴ at det er realdebitors bosted som skal være tilknytningsfaktoren.⁸⁵

Jeg er enig i denne tolkningen av dommen. I tillegg til å henvise til Romakonvensjonen artikkel 4 nr. 2, uttaler kjæremålsutvalget i avsnitt 17 at “det viktigste momentet ved bedømmelsen av hvilket lands rett en agentavtale har sin nærmeste tilknytning til, hvor agenten har sitt hovedkontor.” Utvalget legger så til grunn at “det i norsk internasjonal privatrett gjelder som et utgangspunkt at agentavtaler har sin sterkeste tilknytning til det land der agenten driver sin virksomhet etter avtalen.” Denne dommen etablerer således en lovvalgsregel om at agentavtaler, der partene ikke har avtalt lovvalg, skal være underlagt loven i det landet der agenten har sitt hovedkontor.

Spørsmålet er om den alternative lovvalgsregelen om realdebitors bosted også skal gjelde for oppdragsavtaler mellom om hovedmann og mellommann generelt. Dette er ikke avklart i lov eller rettspraksis. Realdebitors bosted er tilknytningsfaktor for den alternative lovvalgsregelen i kjøpslovvalgsloven § 4 første ledd, men kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen faller utenfor lovens anvendelsesområde. Avgjørelsen i Rt. 2006 s. 1008 er et moment som taler for at en slik regel bør gjelde for oppdragsavtaler mellom hovedmann og mellommann generelt. I Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt. 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen) er det, som tidligere nevnt, lagt til grunn at hensynet til rettsenhet taler for at det i norsk rett, der det ikke er etablert faste lovvalgsregler, bør anvendes samme løsninger som de som anvendes i EU-internasjonal privatrett. I Roma I-forordningen, som får anvendelse på oppdragsavtalen mellom hovedmann og mellommann, er den alternative lovvalgsregelen for kontraktsrettslige forpliktelser at forholdet underlegges retten i det landet der realdebitor har sitt bosted, jfr. artikkel 4. Dette taler for at samme prinsipp bør gjelde i norsk rett. Cordero Moss argumenterer for at lovvalgsregelen om realdebitors bosted bør legges til grunn for kontrakter generelt etter norsk rett,⁸⁶ inkludert for kontraktsforholdet mellom fullmaktsgiver og fullmektigen.⁸⁷ Dette begrunnes blant annet i hensynet til rettsenhet med EU-internasjonal privatrett. På bakgrunn av dette bør det kunne legges til grunn at oppdragsavtaler mellom hovedmann og mellommann, der partene ikke har avtalt lovvalg, er regulert av retten i det landet der mellommannen har sitt bosted.

Spørsmålet er hva som anses å være “realdebitors bosted” etter norsk rett. Etter Roma I-forordningen artikkel 19 nr. 1 skal bostedet for selskaper være hovedkontoret (“central administration”). Hva som skal forstås som hovedkontor er overlatt til medlemslandene. Hensynet til forutsigbarhet tilsier at dette bør være en fast tilknytningsfaktor som ikke påvirkes av

⁸⁴ Rt. 2006 s. 1008 avsnitt 17.

⁸⁵ Cordero Moss (2013) s. 240.

⁸⁶ Cordero Moss (2013) s. 241 med videre henvisninger til Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen).

⁸⁷ Cordero Moss (2013) s. 254.

subjektive forhold i saken. Cordero Moss forslår at selskapets bosted etter norsk rett bør være der virksomheten er registrert, jfr. tvistemålsloven § 4-4 tredje ledd første punktum.⁸⁸ Når avtalen er inngått som ledd i virksomheten av en filial, agentur eller lignende virksomhet i et annet land, skal hovedkontoret anses å være der, jfr. tvistemålsloven § 4-4 tredje ledd andre punktum.

3.2.3.1.1 Unntak for åpenbart nærmere tilknytning

I Roma I-forordningen artikkel 4 nr. 3 er det inntatt et unntak fra regelen om at det kontraktsrettslige forholdet skal være underlagt loven i det landet der realdebitor har sitt bosted. Hvis et forhold etter alle omstendigheter tatt i betraktning har åpenbart nærmere tilknytning til et annet land enn den der realdebitor har sitt bosted, skal forholdet være underlagt retten i det andre landet, jfr. Roma I-forordningen artikkel 4 nr. 3. Ordlyden taler for en meget restriktiv anvendelse av denne unntaksregelen. Et moment, blant andre, som kan tale for at kontraktsforholdet har nærmere tilknytning til et annet land enn det der realdebitor har sitt bosted, er der den aktuelle kontrakten har veldig nær tilknytning til en eller flere andre kontrakter.⁸⁹

3.2.3.2 Individuelle ansettelsesavtaler

Problemstillingen er hvilke alternative lovvalgsregler som skal anvendes i forhold der mellommannen er ansatt hos hovedmannen. Lovvalg for ansettelsesavtaler er ikke lovfestet i norsk rett. Nyere Høyesterettspraksis⁹⁰ har gitt uttrykk for at hensynet til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett skal veie tungt på områder der lovvalget ikke er lovfestet. Betydningen av løsningene i EU-internasjonalt privatrett for lovvalget i ansettelsesforhold kommer også frem i forarbeidene til arbeidsmiljøloven.⁹¹ Av overnevnte grunner, er synet i rettslitteraturen at EU-rettslige løsningene bør anvendes i Norge.⁹²

Roma I-forordningen operer med alternative lovvalgsregler som er spesifikke for individuelle ansettelsesavtaler, jfr. artikkel 8. Som nevnt under punkt 3.2.1., er hovedregelen partsautonomi, jfr. artikkel 8 nr. 1 som referer til regelen om partsautonomi i artikkel 3. De alternative lovvalgsreglene følger av artikkel 8 nr. 2-4.

Etter Roma I artikkel 8 nr. 2 skal forholdet reguleres av loven i det landet der arbeidstakeren vanligvis utfører sitt arbeid i eller i fra. Som en generell regel anses arbeidstakeren å

⁸⁸ Cordero Moss (2013) s. 241.

⁸⁹ Jfr. Roma I-forordningen forale pkt. 20.

⁹⁰ Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen).

⁹¹ Ot.prp. 13 (1999-2000) om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) s. 15: "I mangel av positive lovregler eller andre norske rettskilder blir utenlandske rettskilder i stor grad ladde til grunn også i norsk rett. Særleg aktuell er EU-konvensjonen om lovval i kontraktsforhold, den såkalla Romakonvensjonen."

⁹² Cordero Moss (2013) s. 261.

utføre sitt arbeid i eller i fra det landet hvor arbeidstageren har “etableret det faktiske midtpunkt for sin erhvervsudøvelse.”⁹³ Dette stede endres ikke av at arbeidstakeren midlertidig blir satt til å arbeide i et annet land, jfr. artikkel 8 nr. 2 siste punktum. Arbeid i et annet land vil anses som midlertidig hvis den ansatte forventes å gjenoppta arbeidet i det opprinnelige landet etter å ha avsluttet sine oppgaver i utlandet. Det at arbeidstakeren inngår en ny avtale med arbeidsgiveren, eller med ny arbeidsgiver som tilhører samme gruppe selskaper som den opprinnelige arbeidsgiveren, forhindrer at ikke arbeidstakerens posisjon i utlandet anses som midlertidig.⁹⁴

Dersom det ikke er mulig å identifisere hvilket land arbeidstakeren jobber i eller i fra, skal forholdet reguleres av loven i det landet der forretningen, som arbeidstakeren ble ansatt i, er lokalisert, jfr. artikkel 8 nr. 3.

I artikkel 8 nr. 4 gjøres det unntak fra reglene i artikkel 8 nr. 2-3, dersom det etter omstendighetene fremgår at forholdet har nærmere tilknytning til ett annet land. I norsk rettsteori er synet at unntaket om nærmeste tilknytning, jfr. artikkel 8 nr. 4, skal anvendes restriktivt.⁹⁵ Jeg er enig i dette, men det kan spørres om unntaksregelen om nærmere tilknytning i artikkel 8 nr. 4 skal anvendes mindre restriktivt enn unntaksregelen om nærmere tilknytning i artikkel 4 nr. 3. I Roma I artikkel 4 nr. 3 heter det:

Fremgår det klart af alle sagens omstændigheder, at aftalen hvor parterne ikke har aftalt lovvalg, har åbenbart nærmere tilknytning til et andet land [...]

I artikkel 8 nr. 4 heter det:

Når det af omstændighederne som helhed fremgår, at aftalen har en nærmere tilknytning til et andet land [...]

Etter en sammenligning av reglenes ordlyd, synes terskelen for at unntaket om nærmere tilknytning skal slå igjennom etter artikkel 8 nr. 4 å være noe lavere enn det som gis uttrykk for etter artikkel 4 nr. 3. Virkningen i denne forskjellen i ordlyd er ikke klar, men det synes å indikere at artikkel 8 nr. 4 skal anvendes noe mindre restriktivt enn artikkel 4 nr. 3.

Selv om lovvalsreglene i Roma-forordningen artikkel 8 nr. 1-4 kan gi inntrykk om et ønske om å forhindre at arbeidstakerens fratras sine rettigheter gjennom *law-shopping*, skal

⁹³ Sak C-383/95 (Rutten) avsnitt 27.

⁹⁴ Roma I-forordningen fortale pkt. 36.

⁹⁵ Cordero Moss (2013) s. 262 med henvisninger til s. 241-245 om unntak for nærmere tilknytning etter Roma I artikkel 4 nr. 3.

lovvalg etter artikkel 8 nr. 2-4 ikke foretas med en intensjon om finne frem den retten som er mest fordelaktig for arbeidstakeren.⁹⁶

4 Lovvalg for forholdet mellom hovedmannen og tredjemann (det ytre forhold)

Når mellommannen handler med tredjemann på vegne av hovedmannen, oppstår det spørsmål om hvordan og eventuelt i hvilket omfang hovedmannen blir bundet ovenfor tredjemann. Denne type spørsmål hører til relasjonen mellom hovedmannen og tredjemann, også kalt det ytre forhold. Problemstillingen er hvordan lovvalg for det ytre forhold reguleres etter norsk rett.

4.1 Lovvalg for det ytre forhold

I norsk rett er lovvalg for det ytre forhold ikke lovfestet.⁹⁷ Spørsmålet er heller ikke vært løst i rettspraksis I rettslitteraturen er spørsmålet ansett om uavklart etter norsk rett.⁹⁸

I Rt. 2006 s. 238 måtte Høyesterett ta stilling til hvorvidt en amerikansk advokat, som hadde fått fullmakt til å bestyre midler på vegne av en gruppe amerikanske kreditorer, hadde tilstrekkelig søksmålstilknypning til å anlegge søksmål. De amerikanske kreditorene hadde selv ikke fremmet krav, men i stede gitt fullmakt til den amerikanske advokaten til å gjøre dette i eget navn. Lagmannsretten vurderte ikke lovvalget for fullmakten men forutsatte at denne var underlagt amerikansk rett. Lagmannsretten konkludert videre med at fullmakten omfattet evnen til å bestyre midlene til kreditorene etter amerikansk rett, og at advokaten stilling som følge av fullmakten var sammenlignbar med stillingen til bostyreren etter norsk rett.⁹⁹ Høyesterett ser ut til å ha godtatt at fullmakten var underlagt amerikansk rett men var uenig med Lagmannsretten om at advokaten hadde tilstrekkelig søksmålstilknypning og uttalte i avsnitt 20 at:

En fullmakt til å gå til søksmål kan i utgangspunktet ikke forstås som annet enn en prosessfullmakt på vegne av parter som selv må stå frem med egne krav. Stillingen som bestyrer gir i seg selv ikke adgang til å fremme søksmål på vegne av den eller de hvis interesser bestyres, jf. Rt-1989-338. Når lagmannsretten sammenligner med en bostyrers stilling etter norsk rett, bemerker utvalget at det også her er boet som er part, ikke bostyreren, og at boet igjen utleder sine rettigheter fra debitor. Boet er dermed en enhetlig og identifiserbar størrelse.

⁹⁶ Sak C-64/12 (Schlecker) avsnitt 38 (saken gjaldt anvendelse av Romakonvensjonen artikkel 6 nr. 2.)

⁹⁷ I kjøpslovvalgsloven § 2 bokstav b er det uttrykkelig nevnt at spørsmål om mellommannens evne til å binde hovedmannen faller utenfor lovens anvendelsesområde.

⁹⁸ Konow (2006) s. 364.

⁹⁹ RG 2006 s. 32

Høyesterett konkluderte dermed med at advokaten ikke hadde tilstrekkelig søksmålskompetanse til å anlegge søksmål.

Når Høyesterett forutsatte at fullmakten var underlagt amerikanske rett, skulle retten ha vurdert virkningene av fullmakten etter amerikansk rett for dermed ta stilling til hvordan dette stilte seg etter tvisteloven. Avgjørelsen er med rette kritisert av Cordero Moss som sier at retten burde ha undersøkt hvilke virkninger fullmakten ville ha hatt etter boets rett, i stedet for å bygge argumentasjonen på en tvilsom analogi med norsk rett.¹⁰⁰ Ettersom Høyesterett i denne saken valgte en uheldig framgangsmåte, der det ikke tas hensyn til spørsmål om lovvalget, er det vanskelig å utlede noen generell regel fra avgjørelsen.

Jeg anser at lovvalg for det ytre forhold ikke er løst i norsk rett, og kommer dermed til å undersøke nærmere om og eventuelt hvordan spørsmålet er løst etter EU-internasjonalt privatrett.

4.1.1 Lovvalg for det ytre forhold i EU-internasjonalt privatrett

I formuleringen og tolkning av norske lovvalgsregler skal det legges vekt på hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett.¹⁰¹ Problemet er at spørsmålet om lovvalg for det ytre forhold ikke er harmonisert i EU-retten. Mens kontraktsforholdet mellom hovedmannen og mellommannen faller under Roma I-forordningens anvendelsesområde, er lovvalg for spørsmål om hvorvidt agenten er i stand til å binde hovedmannen i forhold til tredjemann unntatt fra forordningens anvendelsesområde, jfr. Roma I artikkel 1 nr. 2 bokstav g. Regulering av lovvalg for det ytre forhold er dermed etterlatt til hvert av medlemslandene egen nasjonale rett.

Et utkast til Roma I-forordningen inneholdt lovvalgsregler for det ytre forhold.¹⁰² Disse reglene ble imidlertid ikke med i forordningens endelige versjon. Løsningene foreslått i utkastet var langt på vei sammenfallende med løsningene nedfelt i Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold, men skiller seg når det gjelder partsautonomi. For at en lovvalgsavtale skal komme i stand etter Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold artikkel 14, kreves det at hovedmannen eller tredjemann skriftlig peker ut hvilken lov som skal regulere forholdet og at dette er uttrykkelig akseptert av den andre part, jfr. konvensjonens artikkel 14. I utkastet til Roma I-forordningen var det foreslått at partene kunne avtale lovvalg ved at enten hovedmannen eller mellommannen gjør lovvalget skriftlig og at valget uttrykkelig aksepteres av tredjemann.¹⁰³ Om lovvalg ikke er avtalt, er den alternative lovvalgsregelen i både Haagkonvensjonen og i utkastet til Roma I-forordningen at forholdet reguleres av loven i det landet

¹⁰⁰ Cordero Moss (2013) s. 256.

¹⁰¹ Se punkt under 2.2.3.

¹⁰² Rom I KOM(2005) 650 endelig s. 18, artikkel 7 nr. 2-3.

¹⁰³ Jfr. Rom I, KOM (2005) 650 endelig s. 18, artikkel 7 nr. 3

der mellommannen har sitt bosted (hovedkontor). Imidlertid skal handlingsstedets rett (*lex loci actus*) anvendes dersom mellommannen handlet i landet der hovedmannen eller tredjemann har sitt bosted, eller dersom mellommannen handlet på børs eller auksjon. Er mellommannen ansatt hos hovedmannen, vil mellommannens bosted anses å være i det landet der forretningsvirksomheten, som mellommannen er knyttet til, er lokalisert. Disse løsningene ble som nevnt ikke med i den endelige versjonen av Roma I-forordningen, og Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold er ratifisert av bare tre medlemsland.¹⁰⁴

4.1.2 Lovvalg for det ytre forhold i norsk rettslitteratur

I Norsk rettslitteratur kommer litt ulike meninger fram, men stort sett virker det å foreligge en enighet om at løsningene etter norsk rett bør være basert på løsningene i Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold, som også er sammenfallende med de i ovennevnte utkast til Roma I-forordningen.¹⁰⁵

Cordero Moss sier ikke hva som bør være gjeldende rett på dette område, men henviser til foreslåtte løsninger i overnevnte utkast til Roma I-forordningen.¹⁰⁶ Videre vises det til Rt. 2006 s. 238,¹⁰⁷ der Høyesterett så ut til å ha godtatt tilnærmingen om at fullmakten var underlagt fullmektigens rett, hvilket ville være i overenstemmelse med løsningene i utkastet til Roma I-forordningen og Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold.¹⁰⁸

Ifølge Lundgaard er oppfatningen når det gjelder varige representanter, at mellommannens evne til å binde hovedmannen skal prøves etter loven i det landet der mellommannen har sitt bosted. Dette er den generelle hovedregelen etter Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold, dersom partene ikke har avtalt lovvalg.¹⁰⁹ Lundgaard mener videre at det ikke foreligger noe hinder for at konvensjonen tillegges vekt i norsk rett, og at det vil være naturlig å se hen til løsningene i denne når Irma-Mignon-formelen kommer til anvendelse.¹¹⁰

Konow uttaler at hovedmannen og tredjemann i utgangspunkt bør kunne avtale lovvalg for det ytre forhold ettersom det er snakk om rettslige problemstillinger som partene har fri rådighet over.¹¹¹ Der partene ikke har avtalt lovvalg, mener Konow at lovvalget for det ytre forhold bør løses etter den individualiserende metode og at dette normalt vil lede til forholdet underkastes loven i det land der fullmektigen handlet eller har sitt bosted.¹¹² Slik jeg forstår Konow, argumenteres det for at den individualiserende metode ville passe for lovvalg for det

¹⁰⁴ Frankrike, Nederland og Portugal.

¹⁰⁵ Rom I, KOM (2005) 650 endelig s. 18, artikkel 7 nr. 2-3.

¹⁰⁶ Cordero Moss (2013) s. 255.

¹⁰⁷ Se punkt 4.1.

¹⁰⁸ Cordero Moss (2013) s. 255.

¹⁰⁹ Lundgaard (2000) s. 256.

¹¹⁰ Lundgaard (2000) s. 257.

¹¹¹ Konow (2006) s. 380.

¹¹² Konow (2006) s. 366.

ytre forhold, ettersom metoden er fleksibel og åpner for at det tas hensyn til flere forskjellige momenter. Konow sier videre at ettersom ingen bestemt lovvalgsregel peker seg ut internasjonalt, vil partene ikke ha noen forventninger om hvilken lands rett som kan komme til anvendelse på forholdet. I den grad det skal velges faste lovvalgsregler, synes Konow å mene at tilknytningsfaktoren bør være *lex loci actus* og at det bør etterstrebes løsninger som er sammenfallende med reglene i Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold.¹¹³

4.1.3 Lovvalg for det ytre forhold i fremmed rett

Selv om lovvalg for spørsmålet om hvordan og eventuelt i hvilket omfang mellommannen kan binde hovedmannen ikke er harmonisert i de europeiske forordningene, er det likevel interessant å se til hvordan spørsmålet er løst i visse andre land.

Når det gjelder svensk rett, uttrykker Bogdan at lovvalgsregelen som skal anvendes på spørsmål om mellommannen binder hovedmannen vil avhenge av om mellommannen er en permanent representant (f.eks. handelsagent) eller om mellommannen handler i kraft av en ordinær fullmakt.¹¹⁴ For permanente representanter virker hovedregelen å være at mellommannens evne til å binde hovedmannen vil måtte prøves etter loven i det landet der mellommannen har handlet (*lex loci actus*).¹¹⁵ Dette begrunnes i hensynet til tredjemann, som skal kunne stole på at mellommannen kan binde hovedmannen etter handlingsstedets rett. Når det gjelder ordinære fullmakter bør, ifølge Bogdan, hensyn tas til hovedmannen veie tyngre. For ordinære fullmakter synes løsningen å være at det ytre forhold bør være underlagt retten i det landet der mellommannen har sitt bosted.¹¹⁶ Bogdan foreslår en løsning for ordinære fullmakter der mellommannens evne til å binde hovedmannen i utgangspunktet prøves etter hovedmannens rett. Videre, dersom mellommannen har handlet i et annet land, vil mellommannen også kunne binde hovedmannen etter handlingsstedets rett hvis hovedmannen hadde anledning til å regne med at fullmakten kunne komme til å bli anvendt i det landet og tredjemann var i god tro.¹¹⁷

I tysk rett er hovedregelen om partsautonomi at hovedmannen kan bestemme lovvalget unilateralt, men at mellommannen og tredjemann skal være informert om lovvalget for at lovvalget skal ha virkning.¹¹⁸ Der hovedmannen ikke har foretatt et lovvalg, er regelen at det ytre forhold skal reguleres av loven i det landet der representanten handlet eller skulle ha handlet på vegne av hovedmannen.¹¹⁹ Denne regelen er ment å ivareta hensynet til tredjemann. Ifølge

¹¹³ Konow (2006) s. 367.

¹¹⁴ Bogdan (2014) s. 253.

¹¹⁵ Bogdan (2014) s. 253 med videre henvisninger.

¹¹⁶ Bogdan (2014) s. 253-254 med videre henvisninger.

¹¹⁷ Bogdan (2014) s. 254.

¹¹⁸ Reszczyk-Krol (2014) s. 275.

¹¹⁹ Reszczyk-Krol (2014) s. 275 med videre henvisninger.

tyske domstoler skal bakgrunnsretten være retten i det landet der fullmakten ble brukt eller skulle vært brukt.¹²⁰ Det siste (“skulle vært brukt”) anvendes hovedsakelig der mellommannen ikke har anvendt fullmakten eller handlet utover fullmakten.¹²¹ Spesielle regler er utviklet for varige representasjonforhold. Der mellommannen er en varig representant, vil det ytre forhold underlegges loven i det landet der fullmektigen har sin virksomhet.¹²²

I en sak fra 1990 måtte tysk Høyesterett (Bundesgerichtshof) ta stilling til spørsmål om lovvalg for varige representasjonforhold.¹²³ I saken hadde fullmektigen blant annet fått autorisasjon til å representere oppdragsgiver i retten. Den tyske Høyesterett kom til at fullmakten, inkludert fullmektigens evne til å representere oppdragsgiveren i retten, var underlagt fullmektigens rett.

I italiensk rett er lovvalget for det ytre forhold lovfestet i lov om italiensk internasjonal privatrett av 31. mars 1995 n. 218 artikkel 60 nr. 1. Så vidt jeg forstår, er hovedregelen at mellommannens evne til å binde hovedmannen skal prøves etter loven i det landet der fullmektigen har sitt hovedkontor. Dette under forutsetning av at mellommannen opptrer i eget virksomhet og at beliggenheten til mellommannens hovedkontor er kjent eller gjenkjennelig for tredjemann. Er et av vilkårene ikke oppfylt skal forholdet underlegges loven i det landet der representasjonen blir utøvd.

I spansk rett er lovvalget for det ytre forhold nedfelt i Código civil av 24. juli 1889 artikkel 10.11. Hovedregelen er partsautonomi. Lovvalget må foretas eksplisitt, men det er ikke angitt i loven hvem som kan avtale lovvalget. Der partene ikke har avtalt lovvalg, skal fullmektigens evne til å binde hovedmannen prøves etter retten i det landet der representasjonen utøves. Løsningen i artikkel 10.11 har lenge vært kritisert som gammeldags i rettslitteraturen.¹²⁴ Det påpekes at den spanske lovvalgsregelen for ytre forhold i artikkel 10.11 ble skapt under en tid der hensynet til tredjemann sto sterkt og der den dominerende tendensen i de europeiske land var at det ytre forhold skulle underlegges *lex loci actus*.¹²⁵ I teorien er det foreslått å endre den alternative lovvalgsregelen slik at tilknytningsfaktoren er fullmektigens bosted og at *lex loci actus* anvendes der fullmektigens bosted ikke er kjent for tredjemann.¹²⁶

I kinesisk rett er lovvalget for det ytre forhold regulert i lovvalgsloven av 20. oktober 2010 artikkel 16 første ledd. Etter denne lovvalgsregelen skal spørsmålet gjeldende agentens evne til å binde hovedmannen underkastes *lex loci actus*.¹²⁷

¹²⁰ Reszczyk-Krol (2014) s. 276.

¹²¹ I.c.

¹²² I.c.

¹²³ Reszczyk-Krol (2014) s. 276 med videre henvisning til BGH datert 26. april 1990, VII ZR 218/89.

¹²⁴ Reszczyk-Krol (2014) s. 279.

¹²⁵ I.c.

¹²⁶ I.c.

¹²⁷ Huo (2011) s. 661.

4.1.4 Konklusjon og forslag til løsning i norsk rett

Som vi har sett ovenfor er lovvalgsspørsmålet i tilknytning til forholdet mellom hovedmannen og tredjemann er ikke løst i norsk lov eller rettspraksis. Videre er dette ikke regulert i de europeiske forordningene. Det nærmeste man kommer til en harmonisert løsning er Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold, men denne er bare ratifisert av tre medlemsland.¹²⁸

4.1.4.1 *Partsautonomi*

Når det gjelder partsautonomi, bør det være adgang etter norsk rett til å avtale lovvalg for forholdet mellom hovedmannen og mellommannen. Flere rettsystemer godtar at partene kan avtale lovvalg. Dette er også løsningen etter Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold artikkel 14. Konow har uttrykkelig stilt seg positivt til at partene bør være fri til å avtale lovvalg for ettersom det dreier seg om rettslige problemstillinger som partene i utgangspunktet har fri rådighet over.¹²⁹ Det at lovvalget for det ytre forhold ikke i større grad berører spesielle samfunnsinteresser eller rettigheter til andre parter enn de involvert i mellommannsforholdet, taler for at lovvalgsregelen om partsautonomi bør gjelde for denne type forhold.

Når det gjelder utformingen av en generell lovvalgsregel om partsautonomi for det ytre forhold, har Konow foreslått at denne bør være sammenfallende med løsningen etter Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold artikkel 14, der det kreves at hovedmannen spesifiserer lovvalget skriftlig og at dette aksepteres uttrykkelig av tredjemann. At lovvalget bør foretas delvis skriftlig og bilateralt er begrunnet i hensynet til tredjemann.

Etter min oppfatning har lovvalgsregelen om partsautonomi etter konvensjonens artikkel 14 to svakheter. For det første tar regelen ikke hensyn til mellommannen, som vil være avhengig av å vite hvilken rett som regulerer forholdet slik at han/hun kan unngå handlinger som fører til erstatningsansvar for overskridelse av fullmakten. For det andre er regelen overformalistisk, hvilket kan føre til at færre lovvalgsavtaler blir inngått. En lovvalgsregel om partsautonomi for det ytre forhold bør ta hensyn til alle tre parter, men uten at det oppstilles unødvendige vilkår som kan være unødvendig hinder for anvendelse av partsautonomien.

Det skulle kunne foreslås en regel om at fullmaktsgiver unilateralt kan bestemme lovvalget, men at både mellommannen og tredjemann må informeres om dette uttrykkelig. En slik regel vil gi mellommannen og tredjemann anledning til å reise innvendinger mot lovvalget. Videre vil en regel om at hovedmannen kan bestemme lovvalget unilateralt gjøre det lettere å underlegge flere forhold samme rett, f.eks. der hovedmannen opererer med flere full-

¹²⁸ Frankrike, Nederland og Portugal.

¹²⁹ Konow (2006) s. 380.

mektiger eller der fullmektigen kontraherer med flere tredjemenn på vegne av samme hovedmann.

4.1.4.2 *Alternative lovvalgsregler*

Spørsmålet er hva som bør være løsningen der lovvalg ikke er avtalt. Harmoniseringshensyn gjør seg ikke særlig gjellende ettersom det ikke finnes en enhetlig løsning i Europa. Hensynet til forutsigbarhet taler for anvendelse av generelle lovvalgsregler. Løsningen bør ikke etterlates til den individualiserende metode, slik Konow gir uttrykk for.¹³⁰ Den individualiserende metode representerer riktignok en fleksibel løsning for dommeren, men anvendes samtidig på bekostning av hensyn til forutsigbarhet. I stede bør vurderingen om nærmeste tilknytning anvendes slik det ble gjort i Rt. 2006 s. 1008, Rt. 2009 s. 1537 og Rt. 2011 s. 531, hvor Irma-Mignon-formelen ble anvendt som utgangspunkt for å gi uttrykk for generelle lovvalgsregler med faste tilknytningsfaktorer.

Spørsmålet er hvordan generelle lovvalgsregler for det ytre forhold bør utformes. Mange rettssystemer anvender lovvalgsregler for forholdet mellom hovedmannen og tredjemann som peker ut *lex loci actus*. Anvendelse av handlingsstedets rett som tilknytningsfaktor begrunnes først og fremst i hensynet til tredjemann. Denne tilknytningsfaktoren byr etter min mening på en del problemer. For det første fragmenterer den retten som får anvendelse på fullmakten der mellommannen handler i flere land. For det andre kan den lede til uforutsigbare løsninger ettersom det kan være tilfeldig hvor mellommannen befinner på handlingstidspunktet, spesielt der forhandlingsmøter finner sted i ulike land eller føres over telefon eller elektronisk kommunikasjon. For det tredje oppstår problem ved å anvende *lex loci actus* der mellommannen og tredjemann forhandler over telefon eller elektronisk kommunikasjon mens det befinner seg i ulike land.

Ifølge Lundgaard, er oppfatningen når det gjelder varige representasjoner, at mellommannens evne til å binde hovedmannen skal være underlagt retten i det landet der mellommannen har sitt bosted.¹³¹ En slik løsning vil være i samsvar med prinsippet nedfelt i Haagkonvensjonen artikkel 11. Jeg mener dette vil være en god regel, da denne type forhold generelt synes å ha en nærmere tilknytning til landet der mellommannen har sitt bosted.

Når det gjelder ordinære fullmakter, synes imidlertid tyngdepunktet å forflytte seg til landet der hovedmannen har sitt bosted. Fullmaktens eksistens hviler tross alt på en ensidig erklæring fra hovedmannen. Som nevnt ovenfor, synes hensynet til hovedmannen å måtte veie tyngre der det er snakk om ordinære fullmakter.¹³² Etter min mening, skulle det derfor være ønskelig med en lovvalgsregel for ordinære fullmakter om mellommannens evne til å binde hovedmannen skal være underlagt retten i det landet der hovedmannen har sitt bosted. For å

¹³⁰ Konow (2006) s. 366.

¹³¹ Lundgaard (2000) s. 256.

¹³² Bogdan (2014) s. 253.

balansere dette med hensynet til tredjemann, skulle det kunne oppstilles en tilleggsregel om at mellommannen *også* kan binde hovedmannen etter retten i det landet der tredjemann har sitt bosted, dersom hovedmannen kunne regne med at fullmakten ville blitt anvendt i det landet og hovedmannens bosted ikke var kjent eller gjenkjennbar for tredjemann.

5 Lovvalg for forholdet mellom mellommannen og tredjemann

Det karakteristiske med mellommannsforhold, der mellommannen opptrer i *fremmed regning*, er at det i utgangspunktet ikke finnes noen intensjon mellom mellommannen og tredjemann om å binde seg ovenfor hverandre.¹³³ Imidlertid anerkjenner moderne rettssystemer at mellommannen kan bli erstatningsansvarlig ovenfor tredjemann der sistnevnte lider skade som følge av at mellommannen har handlet utover eller uten fullmakt.¹³⁴ I saker med internasjonal karakter, reiser spørsmålet seg om hvilken lovvalgsregel som skal gjelde for mellommannens erstatningsansvar overfor tredjemann. I rettsteorien ble dette spørsmålet tidligere ansett som ikke løst etter norsk rett.¹³⁵ Dette skyldes at spørsmålet tradisjonelt ville blitt løst etter den individualiserende metode, der lovvalget ble foretatt basert på en vurdering om hvilket land det konkrete forholdet hadde nærmeste tilknytning til. Derfor var det ikke mulig å snakke om generelle lovvalgsregler for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann. Fremgangsmåten som skal anvendes etter er beskrevet i punkt 2.2.3. Det første steget er å kvalifisere forholdet for å kunne ta utgangspunktet i lovvalgsreglene som bør komme til anvendelse på typetilfelle.

5.1 Kvalifikasjon av rettsforholdet

Spørsmålet er hvordan mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann skal kvalifiseres. Kvalifiseringen skal skje etter domstollandets lov (*lex fori*).¹³⁶ I norsk rett har det tradisjonelt ikke funnets noe svar på hvordan lovvalget for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann skal kvalifiseres. I litteraturen har det vært problematisert om det her er snakk om erstatning i eller utenfor kontrakt.¹³⁷ Cordero Moss påpeker at det i norsk rett ikke har vært utviklet klare skiller mellom erstatning i kontrakt og erstatning utenfor kontrakt, og argumenterer for at norsk rett bør kvalifisere rettsforholdene på samme måte som det som er lagt til grunn i Roma I og Roma II-forordningene.¹³⁸ Dette begrunnes i hensynet til rettsenhet

¹³³ Konow (2006) s. 381.

¹³⁴ I Principles of European Contract Law (PECL) er det gitt uttrykk for mellommannens erstatningsansvar i artikkel 3:204.

¹³⁵ Konow (2006) s. 367.

¹³⁶ Lundgaard (2000) s. 125; Konow (2006) s. 272 med videre henvisninger til Rt. 1995 s. 1414; Cordero Moss (2013) s. 79.

¹³⁷ Konow (2006) s. 369.

¹³⁸ Cordero Moss (2013) s. 334.

med EU-internasjonalt privatrett, som har fått støtte i nyere Høyesterettspraksis,¹³⁹ og i at Roma I og Roma II-forordningene opererer med definisjoner som allerede anvendes i norsk rett gjennom Luganokonvensjonen.¹⁴⁰ Jeg er enig i dette, og kommer dermed til å undersøke hvordan forholdet ville blitt kvalifisert etter EU-internasjonalt privatrett.

I EU-internasjonalt privatrett har spørsmålet om erstatningsforholdet kvalifiseres som “erstatning i kontrakt” eller “erstatning utenfor kontrakt” betydning for om saken faller under anvendelsesområde til Roma I eller Roma II, jfr. Roma I artikkel 1 nr. 1 og Roma II artikkel 2 nr. 1. I EU-internasjonalt privatrett skal begrepene “forpliktelser i kontrakt” og “forpliktelser utenfor kontrakt” tolkes autonomt og løsrevet fra hvert medlemslands eget rettssystem.¹⁴¹ EU-domstolen har definert “erstatning utenfor kontrakt” som ethvert krav om at saksøkte pålegges et erstatningsansvar som ikke er knyttet til et “kontraktsforhold”.¹⁴² Videre defineres “kontraktsforhold” som en forpliktelse en part frivillig har påtatt seg overfor en annen part.¹⁴³

I mellommannsforhold er utgangspunktet at det ikke foreligger noen kontraktsforhold mellom mellommannen og tredjemann. Mellommannen og tredjemann har ikke til hensikt å kontrahere dem imellom, og det finnes følgelig ikke noe ønske å påta seg forpliktelser ovenfor hverandre. Dette taler for at forhold skal kvalifiseres som erstatning utenfor kontrakt. I Giuliano-Lagarde-rapporten uttrykkes det slik at forholdet mellom mellommannen og tredjemann omfattes av Romakonvensjonens anvendelsesområde så lenge forholdet er kontraktsrettslig.¹⁴⁴ Følgelig vil tredjemanns erstatningskrav mot mellommannen, der det ikke foreligger en kontrakt mellom partene, falle utenfor anvendelsesområdet til Romakonvensjonen og Roma I-forordningen. Erstatningskravet omfattes dermed av Roma-II forordningen. I Sverige, hvor de europeiske forordningene er bindende, er synet i litteraturen at forholdet mellom fullmektigen og tredjemann er av ikke-obligasjonsrettslig karakter, og at det derfor omfattes av Roma II-forordningens anvendelsesområde.¹⁴⁵ Konklusjonen er at mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann kvalifiseres som erstatning utenfor kontrakt etter EU-internasjonalt privatrett, og at forholdet dermed omfattes av Roma II-forordningens anvendelsesområdet.

Hensynet til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett taler for at tredjemanns erstatningskrav mot mellommannen bør klassifiseres som erstatning utenfor kontrakt også etter norsk rett.

¹³⁹ Rt 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen)

¹⁴⁰ Cordero Moss (2013) s. 334.

¹⁴¹ Sak C-189/87 (Kalfelis) avsnitt 18.

¹⁴² Sak C-189/87 (Kalfelis) avsnitt 18.

¹⁴³ Sak C-26/91 (Hande) avsnitt 15: “begrebet ‘kontraktsforhold’ i konventionens [Brussels I] artikkel 5, nr. 1, ikke kan fortolkes saaledes, at det omfatter en situation, hvor der ikke foreligger en forpliktelse, som en part frivilligt har paataget sig over for en anden.”

¹⁴⁴ Giuliano-Lagarde-rapporten s. 13.

¹⁴⁵ Bogdan (2014) s. 254.

5.2 Lovvalg for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann

Spørsmålet er hvilke lovvalsregler som regulerer lovvalg for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann. I norsk rett er dette som tidligere nevnt ulovfestet. I EU-internasjonalt privatrett vil forholdet falle under Roma II-forordningens anvendelsesområde. I lys av nyere rettspraksis skal generelle lovvalsregler og anerkjente prinsipper anvendes.¹⁴⁶

I Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) og Rt. 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen) kom Høyesterett med klare uttalelser om at hovedregelen for erstatning utenfor kontrakt er at saken skal avgjøres etter skadestedets rett (*lex loci damni*).¹⁴⁷ Dette samsvarer også med hovedregelen for erstatning utenfor kontrakt etter EU-internasjonalt privatrett, jfr. Roma II-forordningen artikkel 4 nr. 1. Utgangspunktet bør dermed være at mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann skal underlegges skadestedets rett.

Før jeg går inn på spørsmålet om skadestedets rett, kan det likevel påpekes at Roma II-forordningen artikkel 4 gjør unntak fra hovedregelen om skadestedets rett, der partene har felles hjemlandsrett. I Irma-Mignon-dommen ble resultatet at partenes felles hjemlandsrett skulle legges til grunn.¹⁴⁸ En slik regel bør komme til anvendelse der mellommannen og tredjemann har felles hjemlandsrett.

5.2.1 Skadestedets rett

Spørsmålet er hva som skal forstås som skadested når mellommannen påfører tredjemann skade ved å handle utover eller uten fullmakt. I Roma II-forordningen artikkel 4 nr. 1 er det presisert at det i anvendelsen av denne lovvalsregelen, ikke skal tas hensyn til handlingsstedet. Dette betyr at stedet der mellommannen befinner seg når han/hun handler utover eller uten fullmakt, ikke skal ha betydning for lovvalget.

Videre er det presisert i Roma II artikkel 4 nr. 1 at forholdet skal underlegges retten i det landet der skaden inntreffer uten hensyn til andre land der indirekte skader kan ha oppstått som følge av den skadevoldende handling. Skadestedet skal dermed forstås som det stedet der den direkte skaden inntreffer.

Hva som skal forstås som skadested har vært tema for en rekke saker i EU-domstolen. Disse sakene har riktignok handlet om tolkning av begrepet "skadested" etter Brussel I-forordningen artikkel 5 nr. 3, men denne praksisen skal også tillegges betydning i forståelsen av begrepet "skadestedet" etter Roma II-forordningen artikkel 4. Begrepet skadestedet etter Luganokonvensjonen artikkel 5 nr. 3, har videre vært tolket av Høyesterett i Rt. 2011 s. 897, der tvisten sto mellom en norsk klesprodusent og et sveitsisk selskap. Det norske klesprodusenten og det sveitsiske selskapet hadde vært i forhandlinger med hverandre om eventuell kjøp av spesialtilvirkede jakker, som skulle videreselges til ansatte hos det sveitsiske

¹⁴⁶ Se punkt 2.2.3.

¹⁴⁷ Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) avsnitt 33; Rt. 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen) avsnitt 29.

¹⁴⁸ Rt. 1923 II s. 58.

selskapet. En prototype ble utviklet og sendt til det sveitsiske selskapet, men forhandlingene førte ikke fram og ingen endelig avtale ble sluttet. Senere kom det fram at det sveitsiske selskapet hadde avendt prototypen til bestilling av jakker fra en kinesisk produsent. Dermed anla den norske klesprodusenten søksmål i Norge, og krevde erstatning for inntektstapet som var lidt som følge av at det sveitsiske selskapet produserte og solgte jakkene som det norske selskapet hadde utviklet. Etter å ha tolket rettspraksis fra EU-domstolen, uttaler førstvoterende at:

Jeg oppfatter den praksis som foreligger fra EU-domstolen slik at det ved vurderingen av hvor skaden skal anses inntrådt etter artikkel 5 nr. 3, bare er de umiddelbare skadevirkningene som er relevante. At det inntreffer følgeskader eller indirekte skader, er ikke tilstrekkelig til at skaden skal anses inntrådt i konvensjonens forstand.¹⁴⁹

Førstvoterende, med tilslutning fra to andre dommere, konkluderte dermed med at det direkte tapet måtte anses lidt i Sveits, ettersom det var der det norske selskapet hadde gått glipp av salgsinntektene ved ikke å få solgt jakkene.¹⁵⁰ Formuestapet som hadde oppstått i Norge måtte regnes som følgeskader eller indirekte skade.

Etter uttalelsene i ovennevnte dom, skal skadestedet anses å være der den umiddelbare skadevirkningen inntreffer. Slik jeg forstår dette, vil stedet der den umiddelbare skadevirkningen inntreffer, ofte avhenge av avtalen som ville kommet i stand mellom tredjemann og hovedmannen dersom mellommannen hadde bunde hovedmannen. I de tilfeller der tredjemann var ment å være realdebitor etter avtalen, virker dette å føre til at den umiddelbare skadevirkningen ofte vil anses å ha inntruffet der tredjemann ville mottatt betaling fra hovedmannen dersom avtale hadde kommet i stand. Dersom tredjemann var ment å være realkreditor, synes det riktig å kunne anta at den den umiddelbare skadevirkningen ofte vil oppstå i det landet der levering skulle skje. En slik forståelse virker å være i overenstemmelse med tolkning av begrepet skadestedet i dom av 27. oktober 1998 i sak C-51/97. EU-domstolen måtte i denne saken ta stilling til hva som skulle anses som skadestedet, når varer hadde blitt skadet under tiden de ble fraktet på skip. EU-domstolen uttalte i avsnitt 35 at:

Herefter kan det sted, hvor skaden er indtraadt, i forbindelse med en international transport som den, der er tale om i hovedsagen, kun vaere det sted, hvor den, der faktisk har udfoert soetransporten, har skullet levere godset.

¹⁴⁹ Rt. 2011 s. 897 avsnitt 46.

¹⁵⁰ Rt. 2011 s. 897 avsnitt 57.

Som det heter i utkastet til Roma II-forordningen, vil skadestedet som tilknytningsfaktor ofte føre til at forholdet underlegges retten i det landet der tredjemann har sitt sedvanlige oppholdssted.¹⁵¹ Dersom den skadevoldende handling har ført til at tredjemann har lidt direkte skade i flere land, skal erstatningsansvaret for hver av skadene avgjøres etter retten i det landet der de inntreffer.¹⁵²

5.2.2 Unntak for nærmeste tilknytning

Roma II-forordningen artikkel 4 nr. 3 gir unntak for regelen om skadestedets rett, der alle omstendigheter tatt i betraktning skulle føre til at forholdet anses å ha en åpenbart nærmere tilknytning til et annet land enn den som pekes ut av skadestedets rett. Hensynet til forutsigbarhet og regelens ordlyd tilsier at regelen skal anvendes restriktivt.

Etter artikkel 4 nr. 3 annet punktum kan et tidligere rettsforhold mellom partene føre til at forholdet anses å ha åpenbar nærmere tilknytning til et annet land. I forholdet mellom mellommannen og tredjemann vil det i utgangspunktet ikke ha funnets en tidligere avtale mellom partene og dette momentet kommer dermed ikke til anvendelse.

5.2.3 Spesielt om erstatningskrav som springer ut av straffbare forhold

Det kan tenkes at mellommannen har handlet uten eller utover fullmakt på en måte som gjør handlingen straffbar, f.eks. der handlingen regnes som bedrageri. Mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann vil da være basert på straffbare handlinger. Spørsmålet er om lovvalgsreglene for erstatning utenfor kontrakt også skal anvendes på krav om erstatning som springer ut av straffbare forhold

I Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) var spørsmål hvilken lov som skulle få anvendelse på krav om erstatning for straffbare handlinger, blant annet frihetsberøvelse og legemsbeskadigelse, som fant sted i Bosnia i 1992. Forholdet var slik at dersom skadestedets rett, i dette tilfelle bosnisk rett, ble lagt til grunn, ville skadelidtes krav være foreldet. Høyesterett innledet med å konstatere at hovedregelen for erstatning utenfor kontrakt er at forholdet skal underlegges skadestedets rett.¹⁵³ Deretter løftet retten spørsmålet om skadestedets rett skulle anvendes på den konkrete saken.¹⁵⁴ Retten kom herunder til at det var grunn til å vise varsomhet med å anvende lovvalgsregelen for alminnelig erstatningsansvar utenfor kontrakt på saker om oppreisningsansvar. Høyesteretts begrunner dette i blant annet at hensynene som taler for skadestedets rett som lovvalg for erstatning utenfor kontrakt, blant annet hensynet til forutsigbarhet, ikke gjorde seg gjeldende i like stor grad når skadevolder fortsettlig hadde

¹⁵¹ Rom I KOM (2003) 427 endelig s. 11.

¹⁵² Bogdan (2014) s. 259; Calster (2013) s. 164; Rom II KOM (2003) 427 endelig s. 11.

¹⁵³ Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) avsnitt 29.

¹⁵⁴ Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) avsnitt 30.

utsatt andre for mishandling og alvorlige skader. Ifølge retten innretter en slik skadevolder seg ikke etter hvilke erstatningsregler som kan komme til anvendelse.¹⁵⁵

I avsnitt 34 uttaler Høyesterett at Roma II-forordningens lovvalgsregler bør anvendes i norsk rett. Imidlertid konkluderte Høyesterett med at Roma II-forordningen ikke var anvendbar på forholdet i denne saken ettersom forordningen hadde trodd i kraft etter at den skadevoldende handling fant sted. Videre uttalte retten i avsnitt 47 at: “Det kan dessuten reises spørsmål om forordningen tar sikte på å løse lovvalget for sivile krav som springer ut av straffbare forhold.”

Høyesterett konkluderte dermed med at lovvalgsregelen for erstatning utenfor kontrakt ikke kom til anvendelse på forholdet i saken. Høyesterett valgte derfor å anvende Irma-Mignon-formelen,¹⁵⁶ hvilket førte til at forholdet ble ansett å ha nærmest tilknytning til Norge, med den følgen at norsk rett ble lagt till grunn.¹⁵⁷

Spørsmålet er om avgjørelsen skal tolkes slik at lovvalgsreglene for erstatning utenfor kontrakt, ikke bør anvendes der mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann springer ut av straffbare forhold.

For det første kan det nevnes at de straffbare forholdene i dommen var svært alvorlige, og at det var dette som medførte at hensynet til forutberegnelighet i mindre grad gjorde seg gjeldende. Det vil være vanskelig å argumentere for at dette også bør være tilfelle i saker om mellommannens erstatningsansvar, der skaden som regel vil ha skjedd i tilknytning til næringsvirksomhet. Videre har dommen vært kritisert i litteraturen for å reise spørsmål om Roma II-forordningen er ment å komme til anvendelse på saker om erstatning for straffbare forhold.¹⁵⁸ Det poengteres her at Roma II-forordningen i utgangspunktet er ment å anvendes på alle sivilrettslige saker som ikke springer ut av kontrakt. Det gjøres bare unntak for de forhold som er nevnt i Roma II-forordningen artikkel 1 nr. 2, og straffbare forhold er ikke nevnt her.

Konklusjonen bør være at lovvalgsreglene for erstatning utenfor kontrakt også kommer til anvendelse på mellommannens erstatningsansvar for straffbare forhold.

5.2.4 Partsautonomi

Spørsmålet er om mellommannen og tredjemann kan avtale lovvalg for mellommannens erstatningsansvar. Dette er ikke løst i norsk rett. Konow stiller seg positiv til partsautonomi som lovvalgsregel for mellommannens erstatningsansvar ovenfor tredjemann.¹⁵⁹ Hensynet til harmonisering med EU-internasjonalt privatrett taler for at løsningene i Roma II-

¹⁵⁵ Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) avsnitt 44.

¹⁵⁶ Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) avsnitt 48.

¹⁵⁷ Rt. 2011 s. 532 (krigsforbryterdommen) avsnitt 51.

¹⁵⁸ Cordero Moss (2013) s. 338.

¹⁵⁹ Konow (2006) s. 381.

forordningens bør anvendes i norsk rett.¹⁶⁰ Etter Roma II-forordningen artikkel 14 nr. 1 bokstav a har skadevolder (mellommannen) og skadelidte (tredjemann) adgang til å avtale lovvalg for mellommannens erstatningsansvar etter at den skadevoldende handling er inntruffet. Dersom begge parter er næringsdrivende kan lovvalg også avtales før skadevoldende handling eventuelt inntreffer, jfr. artikkel 14 nr. 1 bokstav b. I henhold til artikkel 14 nr. 1 siste punktum kan ikke lovvalget berøre retten til andre enn partene.

Av hensyn til rettsenhet med EU-internasjonalt privatrett, bør mellommannen og tredjemann ha adgang til å avtale lovvalg for mellommannens erstatningsansvar.

¹⁶⁰ Rt. 2011 s. 531 (krigsforbryterdommen) avsnitt 46 med videre henvisninger til Rt. 2009 s. 1537 (bokhandlerdommen) avsnitt 35.

6 Kildehenvisninger

Litteraturliste

- Bogdan (2014) Bogdan, Michael. Svensk internasjonell privat- og processrett. 8. utg. Stockholm, 2014
- Calster (2013) Calster, Van Geert. European Private International Law. 1. utg. Hart Publishing, 2013.
- Clarkson (2011) Clarkson, C.M.V. Jonathan Hill. The Conflict of Laws. 4. utg. Oxford, 2011
- Cordero Moss (2013) Cordero Moss, Giuditta. Internasjonal privatrett på formuerettens område. 1. utg. Universitetsforlaget, 2013
- Giuliano-Lagarde-rapporten Giuliano, Mario and Lagarde, Paul. (1980) Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations. Official Journal C 282, 31 October 1980
- Huo (2011) Huo, Zhengxin. Highlights of China's New Private International Law Act: From the Perspective of Comparative Law. *Revue Juridique Themis*. 2011, Vol.45(3), s. 637
- Konow (2006) Konow, Berte-Elen Reinertsen. Løsørepart over landegrensar. 1. utg. Bergen, 2006
- Lundgaard (2000) Lungaard, Hans Petter. Gaarders innføring i internasjonal privatrett. 3. utg. Universitetsforlaget, 2000
- Reszczyk-Krol (2014) Reszczyk-Krol, Katarzyna. Law applicable to voluntary representation in some European legal systems. *Journal of Private International Law*. 2014, Vol.10(2), s. 265-289
- Woxholth (2009) Woxholth, Geir. Avtalerett. 7. utg. Oslo, 2009

Norsk lovgivning

- 1964 Lov om mellomfolkeleg-privatrettslege reglar for lausøyrekjøp (kjøpslovvalgsloven) av 3. april 1964 nr. 1.
- 1992 Lov om handelsagenter og handelsreisende (agenturloven) av 19. juni 1992 nr. 56.
- 2004 Lov om voldgift av 14. mai 2004 nr. 25.
- 2005 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90.
- 2007 Lov om verdipapirhandel (verdipapirhandeloven) av 29. juni 2007 nr. 27.

Norske rettsavgjørelser

Rt. 1919 s. 363.
Rt. 1923 II s. 58
Rt. 1927 s. 881
Rt. 1970 s. 718
Rt. 1980 s. 243
Rt. 1982 s. 1294
Rt. 1985 s. 1319
Rt. 1995 s. 1414
Rt. 2005 s. 507
Rt. 2006 s. 238
Rt. 2006 s. 1008
Rt. 2009 s. 1537
Rt. 2011 s. 531

RG 2006 s. 32

Forarbeider

Ot.prp. 13 (1999-2000) om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

Ot.prp. nr. 49 (1991-1992) om lov om handelsagenter og handelsreisende (agenturloven)

Utenlandsk lovgivning

Código civil av 24. juli 1889

Lov om italiensk internasjonal privatrett av 31. mars 1995 n. 218

Utenlandsk rettsavgjørelser

C-26/91 (Hande)

C-383/95 (Rutten)

C-64/12 (Schlecker)

C-189/87 (Kalfelis),

C-51/97 (Spliethoff's)

Forordninger og konvensjoner

Brussel I-forordningen	Forordning nr. 44/2001 av 22. desember 2000 om verneting og anerkjennelse av sivile dommer (Brussel I).
Brussell-konvensjonen	Bruxelles-konvensjonen af 1968 om retternes kompetence og om fulbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handssager av 27. september 1968
Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold	Haagkonvensjonen om lovvalg for fullmaktsforhold av 14. mars 1978
Luganokonvensjonen	Luganokonvensjonen 2007 om domsmyndighet i sivile og kommersielle saker, gjennomført i norsk rett ved lov 19. juni 2009 nr. 79 (inntatt som vedlegg til tvisteloven)
Roma I-forordningen	Forordning nr. 593/2008 av 17. juni 2008 om lovvalg for forpliktelser som springer ut av kontrakt (Roma I).
Roma II-forordningen	Forordning nr. 864/2007 av 11. juli 2007 om lovvalg for forpliktelser som springer ut av delikt (Roma II).
Romakonvensjonen	Konvensjonen om, hvilke lov der skal anvendes på kontraktlige forpliktelser åpnet for undertegnelse i Rom den 19. juni 1980

EU-offentlige dokumenter

Rom I KOM (2005) 650 endelig	Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets Forordning om lovvalgsregler for kontraktlige forpliktelser (Rom I), KOM (2005) 650 endelig
Rom II KOM (2003) 437 endelig	Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets Forordning om lovvalgsregler for forpliktelser uden for kontraktforhold (Rom II), KOM(2003) 437 endelig